

İran ve Anadolu Sahasında Erselannâmeler

Erselannames in Iran and Anatolia Field

Nabi AZEROĞLU¹

Öz

İran ve Anadolu sahası ortak kültürel mirası ürünlerinden olan Erselannâmeler, el yazma ve taş basımı nüshalarının yanı sıra günümüz İran Türklerinin sözlü geleneğinde yaşamaktadır. Danişmendnâme, Battalnâme ve Şikâri Destanı ile konu ve motif benzerliğiyle öne çıkan Erselannâme aynı geleneğin devamı niteliğinde sayılabilir. İran sahasında birkaç el yazma ve taş basım nüshası bulunan destanın Anadolu sahasında günümüze dek bilinen tek nüshası İstanbul Atatürk Kitaplığında bulunmaktadır. 407 sayfadan oluşan hacimli taş basım eser musavver olup 27 resim içermektedir. Manzum ve mensur iç içe yazılan eserde Farsça ve Türkçe aruz vezninde şiirlerin yanı sıra Farsça Arapça mulamma şiir örneği de bulunmaktadır. Destanda Türkçe ve Farsça toplam 132 beyit şiir bulunmaktadır. Bu sayıdan 67 beyit Farsça ve 65 beyit Türkçedir. Farsça şiirler aruz vezninde yazılırken Türkçe şiirler aruz ve hece ölçüsünde yazılmıştır. Edebi sanatların kullanıldığı süslü nesir örneklerinden olan Erselannâme'nin İstanbul nüshası, Arap alfabesiyle Azerbaycan Türkçesinde yazılsa da Farsça ve Arapça terkiplerin kullanıldığı eser akıcı ve sürükleyici bir üsluba mâliktir. Farsça yazılan Erselannâmelerin İran kütüphanelerinde el yazma ve taş basım nüshaları Kum ve Tahran kütüphanelerinde tespit edilmiştir. Kaçar döneminde Nakib-ül' Memalik tarafından yazılan Erselannâmeler İstanbul ve Tebriz'de bulunan Türkçe versiyonlarının yanı sıra Kum ve Tahran kütüphanelerinde taşbasım nüshalara sahiptir. Günümüz İran Türkleri sözlü geleneğinde bulunan "Emir Erselan-ı Rûmi Dastanı" bu destanın âşık anlatımı versiyonudur. İran'da destancı âşıkların repertuvarında bulunan Erselannâme'nin en kapsamlı varyantı 1978-1979 yılları arasında Tebriz-Karadağ âşık ortamından olan Âşık Abdülali Nûri tarafından kasetler üzerine kayda alınmıştır. Sözlü Erselannâme yazılı versiyonundan daha kapsamlı olup 400 dörtlük hece ölçüsünde şiir içermektedir. Çalışmamızda İran ve Anadolu sahasında yazılı ve sözlü Erselannâmeleri tanıttıktan sonra bu eserini Farsça ve Türkçe yazılı nüshaları konusunda bilgi vereceğiz.

Anahtar kelimeler: Sözlü edebiyat, Yazılı edebiyat, Erselannâmeler, Erselannâme İstanbul nüshası

ABSTRACT

As a literary work, Erselannames is a common cultural heritage of Iran and Anatolia found in both manuscripts and stone printed copies. Today, versions of it also seen in the oral traditions of the Iranian Turks. The epic shares similar themes and subjects with Danişmendnâme, Battalnâme and Şikâri Epic. Indeed, it can be considered a continuation of the same tradition in terms of motifs. There are manuscripts and lithographs of Erselannames in Iran. The only known copy in the Anatolian area to date is in the Istanbul Atatürk Library.

Sorumlu yazar/Corresponding author:
 Nabi Azeroğlu (Dr.),
 Niğde, Türkiye
 E-posta: nabikobotarian@hotmail.com
 ORCID: 0000-0002-0660-6746

Başvuru/Submitted: 10.09.2020
Revizyon Talebi/Revision Requested:
 24.09.2020
Son Revizyon/Last Revision Received:
 15.10.2020
Kabul/Accepted: 15.03.2021
Online Yayın/Published Online: 21.04.2021

Atıf/Citation: Azeroğlu, Nabi, "İran ve Anadolu Sahasında Erselannâmeler", *Türkiyat Mecmuası- Journal of Turkology* 31, 1 (2021): 87-121.
<https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.795553>

The volume of work consisting of a stone edition contains 407 pages and 27 illustrations. The poems of Erselannames, which are written in verse and prose, are in Persian and Turkish. Erselannames also contains an example of Persian Arabic mulamma couplet poetry (E.İ. 380/7-8). Poems predominate in the epic's emotional telling; in total, the work has more than 132 poem forms in Turkish and Persian. While the Persian poems are written in prosody meter, the Turkish poems are based on numbers of prosodic units and syllables. The Istanbul copy of Erselannames was written in Azerbaijani Turkish with the Arabic alphabet. As an example of decorated prose in the literary arts, the work contains both Persian and Arabic compositions. Although the language is heavy, its style is fluent. Libraries in Iran have manuscripts of Erselannames written in Persian as well as stone printed copies. For instance, copies have been identified in the libraries of Kum and Tehran. The Persian version of Erselannames, during the period of the Qajars, differs from the Turkish version. Today, the most comprehensive variant of the Erselannames is a verbal form of the epic called "Emir Erselan-ı Rûmi Dastan," found in the Iranian Turks' minstrel tradition. It was tape recorded by Ashik Abdulali Nuri, who was from Tabriz-Karadag, in 1978 and 1979. It is more comprehensive than the written version and contains more than 400 quatrains and syllable poems. This study first describes the written and oral versions of Erselannames found in Iran and Anatolia, then compares the written versions in Persian and Turkish.

Keywords: Oral Literature, Written literature, Erselannames, Erselannames Istanbul copy

EXTENDED ABSTRACT

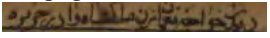
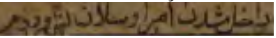
Erselannames, an epic found in written and oral sources in Iran and Anatolia, tells stories about spreading Islam and fighting infidels. It is found in Persian and Turkish written sources as well as the oral tradition of Iranian Turks. The only written copy in the Anatolian area is in Istanbul. It is an illustrated copy that consists of 407 pages, including 27 pictures. The Istanbul copy differs from others in that it lists titles at the top of each page. In total, there are 372 Persian titles in the work. Unfortunately, the first two pages of this voluminous copy are missing. The written versions of Erselannames found in Iran are in Persian and Turkish. In the Iranian Turk oral tradition, Erselannames is known as "Emir Erselan-ı Rûmi Dastan" among the epics narrated by the ashîq. The most comprehensive variant of Erselannames found in oral sources was recorded under the name "Emir Erselan-ı Rûm Epic" in 1978–1979 by Asîq Abdulali Nûrî in Tabriz-Karadag. The tapes consist of 20 hours of recording. In this study, the researchers transcribed the epic as narrated on the tapes.

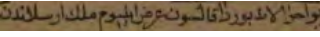
As of today, four copies of Erselannames have been found. Persian and Turkish manuscripts and printed copies are located in Turkey and Iran's stone library. Also, The Istanbul Atatürk Library has a printing of the stone found in Turkey (K.03555 number). Iranian copies of Erselannames are available in libraries in Tehran and Kum. There are four copies of the Persian Erselannames in the National Library of Iran in Tehran:

- First copy at the National Library of Iran (number 21177)
- Second copy at the National Library of Iran (number 258939)
- Third copy at the National Library of Iran (number 2937)
- Manuscript at Kum Melik Library (1393/04/06421/005)

The Erselannames copy (number 818.993603 ARS 1346) at Istanbul Atatürk Library is a voluminous work of 407 pages written in Azerbaijani Turkish with the Arabic alphabet.

The lithographic work, which has 20 lines on each page, features a total of 27 paintings that portray important scenes of the epic. Its publication information is given as 1346 H/1927, and its physical qualities are as follows: 3-407 p.; pic.; 21×16 cm. The first two pages of the work are missing.

Erselannames, which uses verse and prose to convey emotional tales, contains poems in Persian and Turkish prosody as well as couplet poems in Persian Arabic (E.İ. 380/7-8). In total, the work has more than 132 verse forms in Turkish and Persian. While the Persian poems are written in prosody meter, the Turkish poems are based on numbers of prosodic units and syllables. The Istanbul copy of Erselannames contains 27 illustrations of scenes in the epic. Different from the other copies of the Istanbul edition, this copy has each page written in a frame. At the beginning of each frame is a short Persian title about the page content. There are 372 short Persian titles in the Istanbul copy. They begin with the title *dîdân-i ẖ'ace Numân zen-e Melikşâh râ der cezîre* given on the fourth page (E.İ. 406/b) and end with the title *daḥîl şoden-e Emir Erselan be-şahr-e Rûm*.

Another feature of the Istanbul copy of Erselannames is its patterns of Azerbaijani Turkish oral literature. That is, certain verbal expressions from the Azerbaijani oral tradition can be found in the written literature. Examples of these patterns are given below: (E.İ. 39/19) *el-kesse*; (E.İ. 162/13) *bu ehvâlât burda kalsun 'arz edâyüm Məlik Erselan'dan*; (E.İ. (E.İ. 150/13) *amma neçə kəlmə 'arz edâyim Emîr Hüşəng'dən*. Erselannames has left important traces in Iranian culture as one of the epics Azerbaijani oral tradition. For instance, it has been featured in Iranian theater and cinema, including two films shot in 1933 and 1955, respectively. Erselannames was also found in the oral tradition until the last 20–30 years, namely, in the narratives of minstrels. However, it is no longer seen. The most comprehensive variant of the epic was recorded on cassettes in 1978–1979, narrated by Ashik Abdulali Nuri (1939–2003). In Iranian Turk narratives, Erselannames holds an important place, much like Shikari. Shikari and The Epic of Emir Erselan are rich epics that contains main motifs from Azerbaijani Turkish culture. As a significant work of oral and written culture, Erselannames should be researched further.

Giriş

Erselannâmeler; İran ve Anadolu sahasında yazılı ve sözlü kaynaklarda bulunan, konusunu Danişmendnâme, Battalnâme ve Şikâri Destanı'nda¹ olduğu gibi Rum diyarında İslamiyeti yayma ve kâfirlerle mücadeleyle konu eden destanlardır. Farsça ve Türkçe yazılı kaynakların yanı sıra İran Türkleri sözlü geleneğinde yaşayan Erselannâme, Anadolu sahasında günümüze dek bilinen tek yazılı nüshası İstanbul'da bulunmaktadır.² 407 sayfadan oluşan bu musavver nüshada 27 resim bulunmaktadır. Bazı resimlerin kenarında veya altında kısa Farsça açıklamalı cümleler görülmektedir. İstanbul nüshasının diğer nüshalardan farkı, her sayfa başında başlıkların bulunmasıdır. Eserde 372 Farsça başlık görülmektedir. Bu hacimli nüshanın ilk iki sayfası ne yazık ki yoktur.

İran sahasında yazılı Erselannâmeler hem Farsça hem Türkçe (Azerbaycan Türkçesinde) görülmektedir. Bu sahada esere farklı adlar verilmiştir; *Emir Erselan-ı Rûmî*, *Emir Erselan-ı Nâmdâr*, *Külliyyat-ı Emir Erselan ve Meleke-yi Farruh Lika*, *Kitab-ı Sultan Emir Erselan*. Farsça Erselannâmelerde daha çok *Emir Erselan-ı Nâmdâr* adı tercih edilirken Emir-i Erselan İranlı bir şehzâde olarak tanıtılmaktadır.

İran Türkleri sözlü geleneğindeki Erselannâmeler, âşıkların anlattığı destanlar arasında “Emir Erselan-ı Rûmî Dastanı” adıyla bilinmektedir. Destancı âşıkların repertuarında bulunan bu eser halk arasında bilinen ve beğenilen destanlardan biridir. Motif ve olay örgüsü yönünden oldukça zengin yapıya sahip olan bu destanın en kapsamlı varyantı Tebriz-Karadağ âşık muhitinde tespit edilmiş yazıya aktarılmıştır.³ Coğrafi olarak geniş bir sahada anlatılan destan, İran'ın farklı âşık muhitinde de bilinmektedir.⁴

Düğün, sünnet ve diğer merasimlerde âşıkların Erselannâme söyleme geleneği günümüzde oldukça zayıflamıştır.⁵ Bu merasimlerde destanın bir parçası dinleyicilerin isteği üzerine anlatılmaktaydı. Bazen âşığın seçtiği ve ortama uygun gördüğü bir bölüm anlatılmaktaydı.⁶ Âşık icralarında destanın mensur kısmı nakledilirken manzum kısımlar ise saz eşliğinde ifa edilir. Bazen bu ifa sırasında âşığa def ve zurna çalan kişilerin de eşlik ettiği görülmektedir.⁷

Erselannâme'nin sözlü kaynaklarda tespit edilen en kapsamlı varyantı “Emir Erselan-ı Rûmî Dastanı” adı altında, 1978-1979 yılında Tebriz-Karadağ âşık muhitinden Âşık Abdülali Nûrî tarafından 20 saat kasetler üzerine kayda alınmıştır. Destan kasetleri digital ortamına

1 Nabi, Kobotarian, *İran Azerbaycanı Âşık Destanları I, Şikâri Destanı*, (Ankara: TDK yayınları, 2013).

2 Erselannâmenin İstanbul nüshası; İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı 818.993603 / K.03555 numarada kayıtlıdır. Eserin açıklama kısmında 1346 H/1927 tarihli yayın bilgisi bulunmaktadır.

3 Emir Erselan-ı Rûmî Destanı'nın Tebriz-Karadağ varyantı Âşık Abdülali Nûrî söylemi bölgeden derlenen diğer 12 destanla birlikte doktora tez çalışmamızda yer almıştır.

4 Bu destan İran merkezinde bulunan Kum-Save âşık muhitinde de bilinmektedir (Âşık Selcuk Şehbâzi).

5 Bu gün sayılı âşık tarafından bilinen bu destanın tamamı yalnız Tebriz âşıklarından Âşık Ali Kerimi tarafından bilmektedir.

6 Âşık Yedullah Eyvazpur, yaş 81, Tebriz/İlâhçı (11.05.2007) ve diğer görüşmelerimizde kayda alınmıştır.

Günümüzde Erselannâme söyleyen âşıkların sayısı oldukça azalmıştır.

7 Âşık Abdülali Nûrî'nin anlatımındaki Erselannâme'de âşığın yanında üç kişi bulunmaktadır; Balaban (zurna) çalan Abbas İbadiyan ve def çalanlar Ali Cehâni ve Asger Abidini bulunmaktadır.

aktarıldıktan sonra Turuz sitesine yüklenmiştir.⁸ Nazım ve nesir iç içe anlatılan bu destanın nazım kısmı oldukça zengin olup 400 den fazla koşma ve mani içermektedir.⁹ Nazım türleri arasında koşma ve maninin yanı sıra divânî, nasihatnâme, geraylı ve tecnis gibi farklı nazım türleri bulunmaktadır. Âşık Abdülali Nûrî, Emir Erselan-i Rûmî destanın birçok âşık havası ile icra etmiştir. Âşık havalarından; Dübeyti, Keşkoğlu, Sarıtel, Bakı Kaytarması, Döğme Keremi, Kaçar Bayatı, Yanık Keremi havaları gibi çeşitli havalar destan anlatımında icraya eşlik etmiştir. Ayrıca destanda birçok arkaik sözcük bulunmaktadır. Bunların içinde arkaik kalıp [*ölürem ay budun*] / [*sevirem ay budun*] destanın üstatname kısmında tespit edilmiştir.

Bulgular/Results

1. Genel Çizgileriyle Erselannâme

Erselannâmeler, Frenk padişahı Petros Şah'ın Rum diyarına saldırısı, Rum Padişahı Melik Şah-i Rûmî'nin öldürülmesi ve oğlu Emir Erselan'ın babasının tahtını geri almak için mücadelesiyle başlar. Melik Şah'ın eşi Melike Hanım, Petros Şah'ın askerlerinin eline düşmemek için kıyafet değişip saray kadınlarının arasına girerek bir adaya sığınır. Mısırlı bir tacir olan Hacı Numan'ın gemisi adaya demir atınca Melike Hanım'ı bulur ve onunla birlikte Mısır'a döner. Melike Hanım, birkaç ay sonra ölen eşi Melik Şah'tan Emir Erselan'ı dünyaya getirir. Emir Erselan büyüyüp yiğit bir pehlivan olur ve gösterdiği yiğitliklerle Mısır padişahının sarayına başpehlivan olarak girer.

Melik Şah-ı Rumi'nin oğlu Emir Erselan'ın Mısır sarayına girdiği haberini alan Petros Şah, İlyas Han'ı Mısır'a elçi olarak gönderip Emir Erselan'ı teslim etmesini ister. Geçmişle ilgili her şeyi anasından öğrenen Emir Erselan, Petros Şah'ın elçisi İlyas Han'ı öldürür. Emir Erselan, yanında Hacı Numan ve otuz bin askeriyle Rum'a [İstanbul'a] yürür, Samu Han'ı öldürüp babasının tahtını geri alır. İslam bayrağını diker, putperestliği yasaklar, kiliseleri camiye çevirir.

Emir Erselan kiliselerin birinde [Ayasofya'da] Petros Şah'ın kızı Ferruh Likâ'nın resmini görüp ona âşık olur. Aşkı uğruna tahtı saltanatı bırakıp onu bulmak için Frengistan yolunu tutar. Frengistan'da kendini İlyas-ı Frengi olarak tanıtır, Hacı Kavus ve Hacı Tavus'un yardımıyla oralarda tutunur. Petros Şah'ın Kamer Vezir adındaki veziri onu gördüğü resimden tanıyıp gerçek kimliğini ortaya çıkarmaya çalışsa da diğer vezir Şems Vezir Müslüman olduğu için Emir Erselan'a yardım eder. Bu arada Petros Şah'ın kızı Ferruh Lika, Emir Erselan'ın resmini babasının elinde görünce ona âşık olur, Emir Erselan'ın oraya geldiğini duyar ve Hacı Yakup yardımıyla onunla gizlice görüşür.

Öte yandan Gilrus Padişah'ın oğlu Emir Huşeng, Ferruh Lika'yı istemektedir. Kamer Vezir bunun Emir Erselan'ın kimliğini ortaya çıkarmak için bir fırsat olduğunu düşünse de Şems Vezir'in Emir Erselan'a yardım etmesi nedeniyle başarılı olamadı. Petros Şah, Şems Vezir'in

8 [https://turuz.com/storage/Folklore/2013/153-\(01\)_Azashiq_-_Amir_Arsalan_Ashiq_Abdilali_Nuri_-_IXX_-_Toplayan_-_Nabi_Kobotarian_Tebriz-Turuz_2013.mp3](https://turuz.com/storage/Folklore/2013/153-(01)_Azashiq_-_Amir_Arsalan_Ashiq_Abdilali_Nuri_-_IXX_-_Toplayan_-_Nabi_Kobotarian_Tebriz-Turuz_2013.mp3) Erişim 05 Mayıs 2020.

9 Nabi, Kobotarian, Tebriz Âşıklık Geleneğinde Destan Söyleme, (Yayımlanmamış Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, 2015), 910 sayfa.

tutumunu görünce onun Müslüman olduğunu ve Emir Erselan'ın lehine çalıştığını anlayıp onu hapseder. Petros Şah kızını Emir Huşeng'e vererek Emir Erselan'a karşı yeni bir müttefik yaratmak istese de Ferruh Likâ'nın bu işe karşı gelmesi, işleri kör düğüme çevirir. Ferruh Likâ, Hace Yakup ve Şems Vezir'in tedbirleriyle düğün gecesinde verdiği bir ilacı içerek hayati fonksiyonlarını durdurur. Saray hekiminin onun hayata döndürme çabaları sonuç vermeyince Petros Şah Şems Vezir'i hapisten çıkararak ondan yardım istedi. Şems Vezir, Ferruh Lika ile Emir Erselan'ın evlenmesine razı olması şartıyla Farruh Lika'yı tekrar dirilteceğini söyler. Petros Şah'ın, Şems Vezir'in şartını kabul etmekten başka yolu yoktur. Şems Vezir bir ateş yaktırır ve Ferruh Lika'nın cesedinin ateşe atmasını emreder. Petros Şah önce karşı çıksa da Şems Vezir'in kendisinin ateşe girdiğini görünce, Ferruh Lika'nın da ateşe atılmasına razı oldu.

Olup bitenleri izleyen Kamer Vezir, Emir Erselan'a der: "Şimdi ateşin içinden bir ejderha çıkacak, sağ gözünden ok ile vurmalsın, ejderhayı öldürürsen Ferruh Lika senin olacak." Emir Erselan ejderhayı vurmak istediği anda ejderha konuşmaya başlar: "Erselan başını belaya sokma, Kamer Vezir'i vur." Emir Erselan olanların bir sihir olduğunu anlayınca dönüp Kamer Vezir'i vurmak ister ancak Kamer Vezir bir anda ona bir tokat atar, bunun üzerine Erselan'ın oku yaydan çıkar ve ejderhaya saplanır. Emir Erselan o andan itibaren tılsım diyarına ayak basmış olur. Emir Erselan uyandığında kendini bir çölde bulur. Ferruh Likâ'nın verdiği kolyenin gücüyle sihirleri birer birer bozup engelleri aşmaya başlar.

Destan Emir Asalan'ın tılsımlı dünyada Ferruh Likâ'yı arayışı ve Kamer Vezir'in sihirli güçleriyle iki sevgilinin bir birine kavuşmasını engelleme maceralarıyla devam eder. Kamer Vezir karşın, Şems Vezir farklı görünümünde Emir Erselan'a yardım eder.

Emir Erselan'ın maceraları Sefa diyarının halkını Fulad-zirh Dev'in elinden kurtarma mücadeleleri ile devam eder. Fulad-zirh Dev kimilerini taşla çevirmiş, kimilerini esir almış bir zâlim. Kılıç kesmez bir dev olan Fulad-zirh'e sadece belindeki sihirli kılıç işleyebilir. İkbâl Şah'ın kızını esir alan devin yanında Ferruh-Likâ'nın da tutulduğunu Asıf Vezir'den öğrenen Emir Erselan, İkbâl Şah'tan yüz bin asker alıp Fulad-zirh Dev'in karşısına çıkar.

Bütün tılsımların çözülmesi, Fulad-zirh'in öldürülmesi, ciğerinin ve kalbinin sökülerek ateşe atılması ve dumanının havaya karışmasıyla mümkün olacaktı.

Emir Erselan, savaş meydanında Fulad-zirh'i öldürse de cesedi cadılar vasıtasıyla kaçırıldığı için tılsımlar çözülmez. Fulad-zirh Dev'in cesedi Kale-yi Sengbâran tılsımına götürülünce yeni bir tılsım dünyası maceraları başlar. Kale-yi Sengbâran tılsımına yalnız derin ve karanlık bir kuyudan gidilmektedir. Bu yer ifritler ve cadılarla dolu bir tılsımlı kaledir. Ferruh-Likâ ve kaçırılan diğer kişiler de Kale-yi Sengbâran'da tutulmaktadır. Yalnız güneşin battığı zaman tılsım kuyusuna inilir ve on beş gün içinde o kuyudan çıkılmazsa ömrünün sonuna kadar orada kalacak.

Emir Erselan vasiyetini yazıp İkbâl Şah'a verir ve bir tahtın üzerine oturur. İfritler tahtı omuzlayıp Emir Erselan'ı kuyunun dibine indirir. Bir süre sonra Emir Erselan'ı yere koyarlar. Emir Erselan beş gün yol gittikten sonra Kale-yi Sengbâranın tılsımına erişir. Kale içinde bir

bağ, bağ içinde ise saray görür. Sarayda, Melik Şahruh Peri'nin kızı Menzer Banu ve Gevher Şad hapsedilmiştir. Gevher Şad'ın eşi ve askerleri de Fulad-zirh ile bir savaşta tılsımla taşla dönmüşlerdir. Emir Erselan onlardan aldığı malumatla yoluna devam eder. Ne var ki ceset bulunmasın diye Fulad-zirh'in anası tarafından başka bir tılsıma götürülmüştür.

Sengbâran Kalesinde Emir Erselan'ın Fulad-zirh'in annesiyle mücadelesi uzun süre devam eder. Bunu gören Fulad-zirh'in annesi Fazhar tılsımına çekilir. Tılsım-ı Fazhar diyarının yolunu ancak onu getiren ifriteler bilir. Onların bıraktığı ve beklediği yere dönerek tahta oturur dört ifrite tahtı omuzlayarak havaya kaldırır. Tılsım-ı Fazhar'de uzun süren mücadelelerden sonra Fulad-zirh'in anasını öldürür, Fulad-zirh'in na'sını bulup ciğer ve yüreğini yakarak tılsımları çözmeyi başarır. Şems Vezir'in yaralarının merhemi Fulad-zirh'in beyninden yapılır, Emir Erselan, Melik Şahruh Peri'nin kızı Menzer Banu, Gevher Şad ve Ferruh Likâ'yi kurtararak Sefa ülkesine dönerler. Emir Erselan Şemşir-i Zümürüd'ü, Fulad-zirh'in elinden çıkarıp beline bağlayarak sonsuz bir güç elde etmiş olur.

Destanın diğer bölümlerinde Emir Arsan'ın Perizad Padişahın yanında İlhak Dev ile mücadelelerine yer verilmektedir. Sefa ülkesinde İkbâl Şah'ın oğlu Melik Şâpûr ile Perizad Padişahı L'al Şah'ın kızı Mah-i Münir'i evlendirme hazırlıkları tamamlanır. Ancak düğün gecesi herkes Mah-i Münir'in başı kesilmiş cesediyle karşılaşır. Bilge bir ihtiyar bunun bir sihir olduğunu anlar ve şöyle der: “Bu ceset Mah-i Münir'e ait değil, ona âşık olan İlahak Dev'in sihridir. Mah-i Münir'i kaçırıp bu sihirle onun öldüğünü göstermek istiyor.”

Emir Erselan, Şemşir-i Zümürüd'ü beline bağlayıp bir ordu hazırlayarak İlhak Dev'in olduğu Can şehrine girer. Belindeki Zümürüd Şemşir ile şehrin bekçiliğini yapan ejderhaları öldürmeyi başarır. İlhak Dev onunla başedemeyeceğini anlayınca Şîr-i Gûyâ'dan yardım ister. Bundan sonra Emir Erselan'ın Şîr-i Gûyâ ile mücadelesi anlatılmaktadır. Şîr-i Gûyâ'nın kız kardeşi dünyanın en büyük büyücüsü olan Reyhâne Câdû, Emir Erselan'ı tılsımına düşürür. Emir Erselan'ı eli kolu bağlı Şîr-i Gûyâ'ya teslim eder. Emir Erselan'ın Şemşir-i Zümürüd'ünü alıp İlhak Dev'e veren Şîr-i Gûyâ, savaşın Mah-i Münir için olduğunu öğrenince onun yanına getirilmesini emreder. Mah-i Münir'in güzelliğine hayran kalan Şîr-i Gûyâ ona âşık olur ve onu kendi haremine alır.

Emir Erselan hapiste Pir-i Zâhid'in yol göstermesi ve tedbirleri vasıtasıyla Şîr-i Gûyâ'nın haremine girip onu Şemşir-i Zümürüd ile öldürür. Emir Erselan, Mâh-i Münir'i Sefa şehrine götürür ve Melik Şapur ile düğünü yapılır.

Şîr-i Gûyâ'nın kız kardeşi Reyhâne Câdû ile Emir Erselan'ın mücadelesi destanın diğer bölümünü oluşturmaktadır. Emir Erselan askerleriyle onu gördüğü mağaranın önüne geldi. Askerlerine: “Ben mağaraya gireceğim eğer beş gün içinde çıkamazsam, Farruh Lika'yı Frengistan'a babasının yanına götürün” diye emreder. Emir Erselan zifiri karanlık mağaraya atıyla giremeyince atını orada bırakıp dar bir mağarada yürümeye başlar. Saatler sonra bir ışık görür, ışığa doğru yürür ve dar bir menfezden yem yeşil bir vadi görür. Vadiye ayak bastığında iki çoban, binlerce koyun gören Emir Erselan çobanların konuşmasından onların

sihir olduğunu anlayıp onları öldürür. Yolunun devamında gördüğü siyah çadıra girip yolu sormak ister. Çadırda yaşlı bir kadın, genç bir delikanlıya ilaç içirmeye çalışmaktadır. Onların sihir olduğunu düşünmeden genç adamı kaldırarak yaşlı kadına ilacı içirmekte yardım etmek ister, ancak gencin başını yerden kaldırmaya gücü yetmez. Çok geçmeden onların da sihir olduğunu anlayınca kılıcını kınından çeker. Ne kadar öldürse de düşmanın çoğaldığını görür. Yaşlı kadın bir ağaç üzerindeki yapraklara üfleyerek yere atınca her bir yaprak askere dönüşür. Emir Erselan bir ok ile yaşlı kadını vurarak askerlerin çoğalmasını önler.

Reyhâne Câdû'nun kızı olan çirkin suratlı, ağzından insan eti kokusu gelen Mercâne Câdû, Emir Erselan'a âşık olmuştur. Tılsım diyarında ilerlerken büyük bir saraya giren Emir Erselan onunla karşılaşır ve Reyhâne Câdû'nun yerini ondan öğrenir. Mercâne Câdû onunla beraber olursa anasının yerini söyleyeceğini söyler. Emir Erselan, Mercâne Câdû'yu Zümürüd kılıcıyla ikiye ayırır. Reyhâne Câdû'yu sihir yaparken görür. Uzaktan okunu yaya koyup onu yüreğinden vurup öldürür. Böylelikle tılsımlar çözülür ve kendini bir çölde bulur. Geldiği mağaranın yolunu bulur ve aynı yoldan geri döner. Mağaranın diğer tarafında bekleyen askerlerin yanına gider ve hep beraber saraya dönerler.

Öte yandan Frengistan'da Emir Huşeng'in babası Parapas Şah oğlu ile Ferruh Lika düğününün yapılmamasını bahane ederek Petros Şah'a savaş açar. Petros Şah kızının sağ olduğunun haberini alınca Emir Erselan ile evlenmesine razı olmuş Emir Erselan'dan Parapas Şah'tan kurtulmak için yardım ister. Emir Erselan, Parapas Şah'ı savaşta yener. Parapas Şah'ın ordusu geri çekilir ve Petros Şah söz verdiği gibi Erselan ile Ferruh Lika'yı evlendirir.

Destanın son bölümlerinde Emir Erselan uykusunda anasının siyahlar içinde kendisini beklediğini görür. Emir Erselan Ferruh Lika ile birlikte Rum iline doğru yola koyulur. Emir Erselan anasıyla görüşüp hasret giderir. Yıllar sonra yine tacını giyip tahta oturur.

Farsça ve Türkçe yazılı Erselan-nâmeler burada son bulurken destanın Tebriz sözlü varyantı şu şekilde devam etmektedir: Emir Erselan'ın Ferruh Lika'dan Bedi-ül'mülk adında bir erkek çocuğu dünyaya gelir. Bedi-ül'mülk Emir Erselan'ın vefatından sonra babasının tahtına oturur. Bedi-ül'Mülk'ün büyümesi ve Halep Padişahı'nın kızı Mah-ı Cemâl'in resmini görüp ona âşık olmasıyla devam eden destan onun Halep diyarındaki maceralarıyla devam eder.

1.1. Erselannâme'de Bulunan Zengin Motif Yapı

Erselannâme, İran Türkleri destancılık geleneğinde önemli yeri olan âşık anlatılarından. Şikâri destanında olduğu gibi ana tema Müslümanlığı yaymak ve gayri Müslümlerle mücadeleleri içermektedir. Erselannâmelerde tespit edilen başlıca motifleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Düşmanın ülkeyi ele geçirme motifi, Padişahın öldürülmesi motifi, Kraliçenin kıyafet değişerek saraydan kaçma motifi, Kahramanın doğumu, Kahramanın saraya girmesi, Düşman tarafından gönderilen elçinin öldürülmesi, Kahramanın geçmişini öğrenmesi, Kahramanın babasının öcünü alması, Müslümanlaştırma, Kiliseleri camiye çevirme, Kahramanın düşman ülkesine yolculuğu, Düşman ülkesinde kahramanın resminin asılması, Düşman kızına âşık olma, Sevgili uğruna tahtı bırakıp yola çıkma motifi, Adını değiştirerek düşman ülkesine girme

motifi, Kâfir kızının kahramana âşık olması, İyi ve kötü vezir motifi, Kahramanın sevgilisini başka biriyle evlendirmek istenme motifi, Sevgilinin intihar etme teşebbüsü, Ateşe atılarak dirilme, Sevgiliye talip olan adamın kahraman tarafından öldürülmesi, Ejderha motifi, Ejderhayı gözünden vurma motifi, Kahramanın tılsım diyarına düşmesi, Tılsım diyarında yolculuk, Taşa dönme motifi, Kuyu motifi, Devler diyarına girme motifi, Sevgilinin kahramana verdiği obje ona yardım etmesi, Kahramanın tılsımdan çıkması, Olağanüstü varlıklarla mücadele, Yenilmez özelliğe sahip olan düşman, Tılsımlı diyara kuyuya inmek, Savaşta taşa dönen askerler, Sihir motifi, Cādûger motifi, Tılsımlı saray motifi, Don değiştirme motifi, vd.

2. Erselannâme'nin El Yazma ve Taş Basım Nüshaları

Bugüne dek Erselannâmelerin dört nüshası İran ve Türkiye kütüphanelerinde tespit edilmiştir. Türkiye'de bulunan taş basım tek nüshası İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında (K.03555 numaralı) kayıtlıdır.

Erselannâme'nin İran'daki nüshaları, Tahran ve Kum kütüphanelerinde bulunmaktadır. Tahran'da İran Milli Kütüphanesinde dört nüsha Farsça Erselannâme bulunmaktadır:

- İran Milli Kütüphanesinde birinci nüsha (21177 numaralı)¹⁰
- İran Milli Kütüphanesinde ikinci nüsha (258939 numaralı)¹¹
- İran Milli Kütüphanesinde üçüncü nüsha (2937 numaralı)¹²
- Erselannâme'nin bir el yazması da Kum Melik Kütüphanesinde (1393/04/06421/005 numaralı) bulunmaktadır.¹³

Erselannâme'nin İran'daki Farsça nüshalarında destanın Kaçar döneminde Nakib'ül-Memalik'in anlatımından yazıya aktarıldığı belirtilmektedir.¹⁴ İran'da nakkal ve kıssahanlar tarafından da anlatılan bu destan sinema ve tiyatro senaryolarına da konu edilmiştir. Bunların yanı sıra son dönemlerde birkaç defa farklı basımevleri tarafından kitap şeklinde yayımlandığını görmekteyiz. Dolayısıyla bu yönüyle İran'da tanınmış bir eserdir.

2.1. Erselannâme'nin İstanbul Nüshası

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığında bulunan 818.993603 ARS 1346 numaralı Erselannâme nüshası; Arap alfabesiyle Azerbaycan Türkçesinde yazılmış 407 sayfalık hacimli bir eserdir. Her sayfası 20 satırdan oluşan musavver taş basım eserde, kimi yerde destanın bazı sahnelerini canlandıran toplam 27 resim bulunmaktadır. Fiziki niteliği (3-407 s.: res.; 21x16 cm.) olarak belirtilen eserin yayın bilgisi olarak 1346 H/1927 verilmektedir.¹⁵

10 <http://dl.nlai.ir/UI/0feb8894-3b87-4811-aaab-bf1939c3981b/LRRView.aspx?History=true> Erişim 10 Nisan 2018.

11 <http://dl.nlai.ir/UI/25be59c7516e4813b5d10cf9dc2fb4a5/LRRView.aspx?History=true%E2%80%8E> Erişim 10 Nisan 2018.

12 <http://dl.nlai.ir/UI/738de364-4b0c-4c2f-9a06-a47ce947c0ea/LRRView.aspx?History=true>

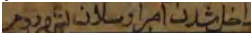
13 <http://malekmuseum.org/artifact/1393.04.06421%2F005/>رومی+ارسلان+امیر+داستان+فارسی-#تاریخی+فارسی-#داستانهای Erişim 10 Nisan 2018.

14 a.g.e.

15 <http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/yordambt/yordam.php?undefined> Aralanname, Erişim 01 Ocak 2020.

İstanbul nüshasının ilk sayfaları eksik olduğundan hikâye Hâce Numan'ın Hindistan yolunda Melik Şah'ın eşi Melike Hanım'ı bir adada bulması kısmından başlamaktadır. Tebriz'de bulunan Erselannâme metninin İstanbul nüshasının aynısı olduğundan bu nüshanın ilk sayfalarının eksikliğini Tebriz'de basılan Emir-i Erselan Destanı'ndan tamamlayabiliriz.

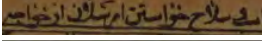
Manzum ve mensur yazılan Erselannâme metninde Farsça ve Türkçe aruz veznindeki şiirlerin yanı sıra Farsça Arapça mulamma iki beyit şiir örneği de (E.İ. 224/ 5), (E.İ. 380/7-8) bulunmaktadır. Destanda Türkçe ve Farsça toplam 132 beyit şiir bulunmaktadır. Bunların 67 beyiti Farsça ve 65 beyiti Türkçedir. Farsça şiirler aruz vezninde yazılırken Türkçe şiirler aruz ve hece ölçünde yazıldığı görülmektedir.

Görünüş itibarıyla İstanbul nüshası İran'da bulunan nüshalarından farklı olarak destanın her sayfası kadrâj içinde yazılmıştır. Bu kadrâjların başında o sayfayla ilgili kısa Farsça başlık bulunmaktadır. Erselannâme'nin İstanbul nüshasında toplam 372 kısa Farsça başlık bulunmaktadır. Başlıklar dördüncü sayfada verilen (E.İ. 4/b) “*dîdân-e hâce Numân zen-e Melikşâh râ dâr cazīre*” başlığı ile başlar ve eserin 406. sayfasında bulunan (E.İ. 406/b) “*dâhel şodân-e Emir Erselan be-şehr-e Rûm*” başlık ile biter.

Erselannâme'nin İstanbul nüshasında, sayfa başında başlıkların verilmesi destanı alt başlıklara ayırmaktadır. Eserde bulunan destanın önemli başlıklarından bazılarını bu şekilde sıralayabiliriz:

(E.İ. 9/b) Təvəllod-e Erselan az bânû.

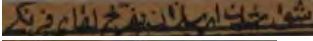
(E.İ. 11/b) Asb ve selâh h'astân-e Erselan əz H'âce.

(E.İ. 24/b) Rəftən-e Emir Erselan be-Eslambul.

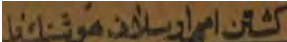
(E.İ. 32/b) Koştən-e Emir Erselan Samu-Ĥan-râ.

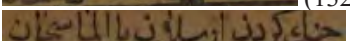
(E.İ. 38/b) ‘Âşek şodân-e Erselan be-Farruĥ Lekâ-ye Firengi.

(E.İ. 101/b) T‘arîf kərdən-e H'âce Yakût Erselan-râ be-meləke.

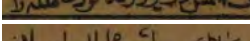
(132/b) Koştən-e Emir Erselan Hûşeng râ.

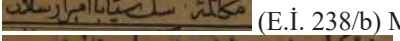
(E.İ. 178/b) Cəng kərdən-e Erselan bâ Almas-Ĥân.

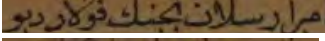
(E.İ. 211/b) Ahvâlât-e Şems Vezîr və zende kərdən-e Meleke râ.

(E.İ. 238/b) Mokâleme-ye sæg-e siyâh bâ Emir Erselan.

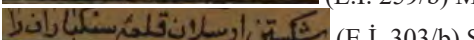
(E.İ. 254/b) Rəftən-e Emir Erselan be-cəng-e Fûlâd-dîv.

(E.İ. 259/b) Mohârebe-ye İkbâl Şâh bâ Fûlâd-zirh.

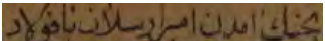

(E.İ. 303/b) Şekəstən-e Erselan Qal‘e-ye Səngbâran râ.

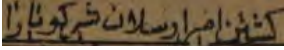

(E.İ. 350/b) Goftən-e vezîr ahvâlât-e Fûlâd-

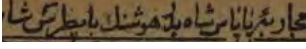
zirh dîv râ be-Emir Erselan.

(E.İ. 356/b) Be-cəng âmədən-e Emir Erselan bâ Fûlâd.

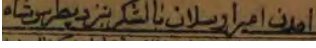

(E.İ. 362/b) Koştən-e Emir Erselan Şîr-e Gûyâ râ.

(E.İ. 387/b) Moharebe-ye Papas Şâh peder-e Hûşeng bâ

Petros Şâh.

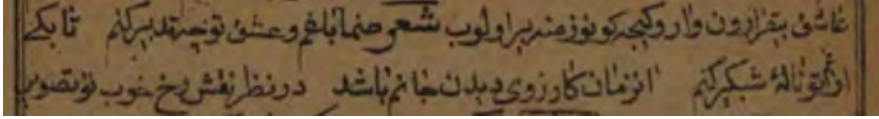

(E.İ. 393/b) Âmedân-e Emir Erselan bâ leşker be-nəbêrd-e

Petros Şâh.

İstanbul nüshası diğer Erselannâmeler gibi nazım ve nesir iç içe bir eserdir. Eserin Farsça şiirleri “şiir”, “beyit” başlığında verilirken, Türkçe şiirlerin başında; “Şiir-i Türkî”, “Ebyât-ı Türkî”, “Türkî” ve “Nazm-ı Türkî” başlıkları bulunmaktadır.

Beyitler aşağıdaki verilen örnekte olduğu gibi satır aralığı verilmeksizin nesir yazısı devamı şeklinde yazıldığı görülmektedir.

Resim 1: Erselannâme'nin İstanbul nüshasından.

... ‘âşek-e bî-karârûn var və gecə günüz mənə bir olub[.]Şi‘ir[:] Sənəmâ bâ ğam û ‘eşq-e to çe tedbîr konəm[.] tâ be-key az ğəm-e to nâleye şəbgîr konəm[?] ân-zəmân kâ-rzûye dîdân-e cânəm bâşəd[.] dər nəzər naqş-e roş-e hûb-e to tesvîr [konəm.] (E.İ. 56/3-4)

Erselannâme'nin İstanbul nüshasında bulunan 27 resim, destanın faklı bölümlerinden sahneler içermektedir. Eserin birinci resimi, kitabın 15. sayfasında bulunmaktadır. “Âmedân-i Elçi-e Frəng Be-məcəles-e Hādīv-e Mısır” bölümü altında verilmiştir. Bu tasvirde Mısır sarayında Petros Şah'ın elçisinin bulunması resm edilmiştir. Bu resimin kenarında Farsça açıklamada “Almas Han'ın, Mısır sarayında bulunduğu ve Erselan ile konuştuğu resmidir” açıklaması bulunmaktadır.

Resim 2: Erselannâmenin İstanbul nüshasının ilk resmi.

Resimin kenarında yazılan açıklama: *Tasvîr-i âmeden-e Almas Han ilçî-ye Frengî be-bârgâh-e Hadîv-e Mısır ve sohbet numûden-i û bâ Erselan* (E.İ. 15)

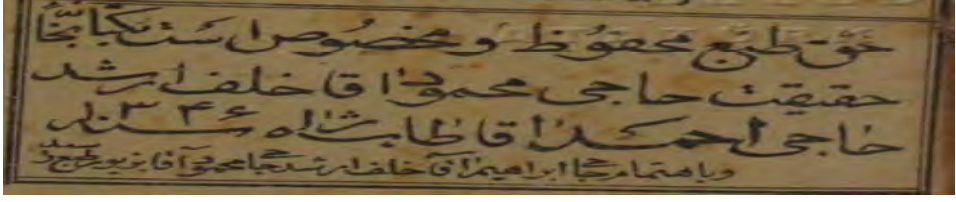
Resim 3: Erselannâme'nin İstanbul nüshasının 281. sayfasında bulunan resmi.

Resmin kenarında yazılan açıklama: *Təsvir-e Emir Erselan ke 'ifritiyân bâ taht mûbârând.*

Erselannâmenin 281. sayfasında destanın “*Rəftən-i Emir Erselan be-məmləkət-e Can û Burcan*” adlı bölümde Emir Erselan’ın taht üzerinde ifritelerin omuzunda tasvir edilmiştir. (E.İ. 281)

İstanbul nüshasının son sayfasında düşürülen tarih eserin 1331/1912 yılında tamamlandığını belirtmektedir. (E.İ. 407/13) “*Təmâm şod fi sene 1331*”.

Erselannâme’nin İstanbul nüshasının ilk iki sayfası eksik olduğundan eserin nerede basıldığı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Kitabın sonunda bu ibareler kitabın Hakikat Kütüphanesinde 1346 yılında basıldığını bildirmektedir:

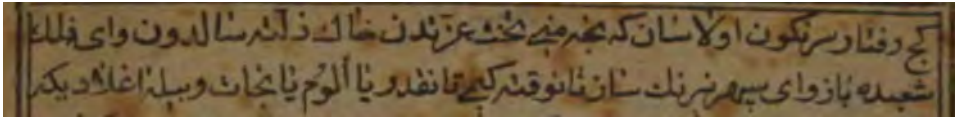

Resim 4: Erselannâme'nin İstanbul nüshasının 407. sayfasında bulunan açıklama:
*Hakk-e tab' mähfuz ve mähsüs est be-ketabhâne-ye hâkikat-i Hâcî Mahmûd Âkâ halef-e
 arşad-i Hâcî Ahmad Akâ tâbe serh 1346 ve be-ehtemâm-ı Hâcî İbrahim Âkâ halef-e erşed-e
 Hâcî Mahmûd Âkâ be-zîvâr-e tab' resîd. (E.İ. 407/14-15-16-17)*

2.1.1. Erselannâme'nin İstanbul Nüshasının Yazım Özellikleri

Edebi sanatların kullanıldığı süslü nesir örneklerinden olan Erselannâme'nin İstanbul nüshası, Farsça ve Arapça terkiplerin bolca kullanıldığı bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna karşın eserin akıcı üslubu destan boyu devam etmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi Erselannâme'nin İstanbul nüshası Azerbaycan Türkçesiyle yazılmıştır. Metin içinde Azerbaycan Türkçesinin muhavere dilinin kullanıldığını görmekteyiz.

Erselannâmenin 3. sayfasından alınan aşağıdaki satırlar Azerbaycan Türkçesi özelliklerini göstermektedir. Aynı zamanda eserin süslü nesir olduğuna dair ipucu vermektedir.

Resim 5: Erselannâme'nin İstanbul nüshasının 3. sayfasından.

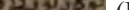
*[Ey sepehr-e] kəc-rəftâr sərñügün olasan ki necə məni təht-ı ‘izzətdən hâk-e zillətə
 saldun və ey fələk-e ş‘übədə-bâz və ey sipehr-i neyrəng-sâz tû nə vəkət kimi tû ne qədər yâ
 ölüm yâ nəcât... (E.İ. 3/1-2)*

Necə məni təht-ı ‘izzətdən, hâk-i zillətə ve ey fələk-i ş‘übədə-bâz və ey sipehr-i neyrəng-sâz” ibarelerinde Farsça terkipler kullanılarak süslü nesir örneğini görmekteyiz.

Bunların yanı sıra İstanbul nüshasının başlıca yazım özelliklerini bu şekilde verebiliriz:

Azerbaycan Türkçesinde Arap alfabesiyle yazılan eserde Arap alfabesinde bulunmayan گ harfinin yerine ک şeklinde yazıldığı tüm nüshada görmekteyiz: **قاره کوب** (E.İ. 390/4) kara geyub, **اکوین** (E.İ. 58/5) gözi, **شیرین حکایه** (E.İ. 351/7) “şemşîr-i zümür-rüd-nigârî”, vd.

Erselannâme'nin İstanbul nüshası Azerbaycan Türkçesinde yazılmış olsa da Farsça kalıp ifadeler, Farsça tamlamalar ve Farsça-Arapça ibareler ve kalıplaşmış ifadelerle sık sık karşılaşmaktayız: **عرض بلدی قربانم** (E.İ. 382/10), “ərz eylədi qurbânət berəm” **عرض بلدی قربانم** (E.İ. 403/3), “ərz eylədi qurbânət şəvəm”, **وبدی تصلاقت شوم** (E.İ. 403/12),

“dedi təsəduqət şəvəm”, (E.İ. 357/10) “dedi qurbanət gerdem”, (E.İ. 332/7) “mobârək bād dedi”, (E.İ. 398/2) “və münâdî kuçə ve bâzarda nidâ eyladi ki eyyüh ‘â-nnâs”, (E.İ. 8/5) “evvəl ânke mən ‘əzadârəm”. (E.İ. 8/5)

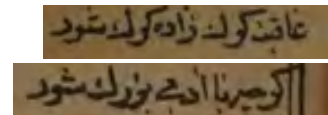
İstanbul nüshasında Azərbaycan Türkçesinin muhavere dili özelliklerini yansıtan sözcükler ve ibareler bulunmaktadır: (E.İ. 6/1) “ve ağər mənln gəlsən” (E.İ. 388/4) “mən annadım ki”, (E.İ. 348/8) “kılıcuva fəhr edürsən”, (E.İ. 240/5) “bular burda qalmaqda neçə kəlmə eşit Emir Erselan’dan”.

İstanbul nüshası ve Tebriz'de basılan Erselannâme aynı metni içermiş olsa da yazım kuralları ve imla özellikleri açısından iki nüshada farklılıklar görülmektedir.

Erselannâmenin Tebriz ve İstanbul nüshalarında bulunan şiirlerde aynı beyitler iki farklı imla ve yazım kuralı görmekteyiz:

عاقبت گریز زاده گریز شود
گریزه با آدمی بگریز شود

Erselannâme Tebriz nüshası (10/3)

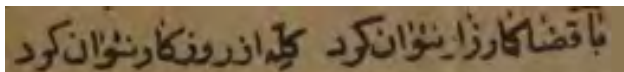

Erselannâme İstanbul Nüshası (E.İ. 11/3-4)

Yazım kurallarının farklı olmasının yanı sıra kimi yerlerde aynı baytin değişik yazılış şeklini de görmek mümkündür. Aşağıdaki Farsça beyitte Tebriz nüshasında *kem-tevân* ibaresi İstanbul nüshasında “*netvân*” şeklinde yazılmıştır:

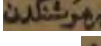
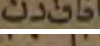
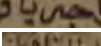
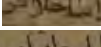
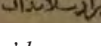
با فشار کارزار گتوان کرد

Tebriz nüshası (5/14)

İstanbul nüshası (E.İ. 6/6)

Erselannâme'nin İstanbul nüshasının bir özelliği de Azerbaycan Türkçesinin şifahi kalıplarını kendinde barındırmasıdır. Bu eserde Azerbaycan sözlü geleneğinde sözlü anlatım kalıplarını yazılı edebiyata geçtiği örneklerini görmekteyiz. Eserde tespit edilen Azerbaycan sözlü anlatım kalıpları örneklerinden şunları verebiliriz:

(E.İ. 39/19) “*El-kışse*” (E.İ. 172/13) (E.İ. 112/3) “*Bu ehvâlât burada kalsun ‘arz eyləyum Melik Erselan’dan*”, “*El-gəræz*”, (E.İ. 162/13) (E.İ. 150/13) “*Amma neçə kəlmə ‘arz edəyim Emir Hüşeng’dən*”, (E.İ. 156/17) “*Neçə kəlmə eşid Meleke Afâk’dan*, (E.İ. 162/13) “*Amma neçə kəlmə eşid Ha’cə Yâkût’dan*, (E.İ. 162/12) “*Bular bu guft û gudə yadında sahlagilən*” (E.İ. 143/11) *Amma neçə kəlmə ‘arz eliyüm Emir Erselan’dan*.

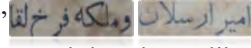
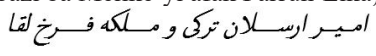
Bu anlatım kalıpları, bu gün de sözlü kültür geleneğinde anlatıcılar tarafından kullanılan kalıplardır.

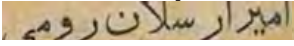
2.2. Türkçe Erselannâme’nin İran’daki Nüshaları

Yukarıda belirtildiği gibi İran’da Erselannâmeler Türkçe (Azerbaycan Türkçesi) ve Farsça her iki dilde görülmektedir. Türkçe Erselannâmeler Tebriz’de **امير ارسلان رومی** “Emir Erselan-ı Rûmî”, **امير ارسلان ترکي** “Emir Erselan-ı Torkî” adı ile bilinirken, Farsça Erselannâmeler ise **امير ارسلان نامدار** “Emir Erselan-ı Nâmdâr” “Sultan Emir Erselan-ı Nâmdâr” adlar ile bilinmektedir. Bir başka husus destanın Farsça versiyonunda geçen İstanbul’un adı **قسطنطينية روم** “*Qosstantanîyye-ye Rûm*” ve Türkçe yazılan Erselannâmelerde ise (E.İ. 25/b) *İslambul* olarak geçmesidir. Farsça Erselannâmelerde erserlerin sözlü kaynaktan yazıya aktarılması işinin Nasireddin Şah-ı Kaçar’ın kızı Fahr’ü-ddevle tarafından olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra tüm Farsça yazılan Erselannâmeler’in müellifi Muhammed Ali Nakib’ül-Memâlik¹⁶ kaydedilmektedir.

2.2.1. Erselannâme’nin Türkçe (Azerbaycan Türkçesi) Nüshaları

İran sahasında Azerbaycan Türkçesinde bulunan Erselannâmeler’in basım tarihleri belirtilmemiştir. Tebriz’de Firdevsî yayınevinden yayımlanan Erselannâme, bu eserin en eski taş basım nüshaları olarak bilinmektedir. Ayrıca farklı ad ve tarihler arasında Firdevsî yayinevi tarafından Erselannâmeler basılmıştır.

- 1- “Emir Arslan ve Mekele-yi Farruh-Likâ”
- 2- Külliyyât-ı heft cildi Emir Erselan-e Rûmî ve ‘aşk-bâzî bâ Melike-yi âfak Farruh-Likâ)
- 3- Emir Erselan-ı Türkî ve Meleke-ye Farruh Likâ

Günümüze dek yedi ciltlik Erselannâme tespit edilememiştir. Bu kitabın bazı yerlerde adı “Külliyyât-ı Heft Celdiye Emir Erselan-e

16 Ahmed Nakib’ül-Memâlik, Muhammedali Nasireddin Şah-ı Kaçar sarayında nakkal olarak görev yapmıştır. Kaçar şahının yemek ve uyku zamanında ona nakkallık ve kıssahanlık görevini almış ve Nakib’ül-Memâlik lakabını almıştır. Erselan-ı Nâmdâr ve Melik Cemşid destanları onun anlatımından yazıya aktarılmıştır. (www.fa.wikipedia.org/wiki/مَلِك_عَمِشِيد Erişim 05 Ocak 2020).

Rûmî” olarak görmekteyiz. Bu adla basılan eserde tek ciltte toplanmış Erselannâme’yi görmekteyiz. Esere bu adın verilmesinin nedeni destanın yedi ana bölümden oluşmasından kaynaklanmaktadır. Emir Erselan destanının yedi ana bölümünü bu şekilde görmekteyiz:

Birinci bölüm: Petros Şah’ın Rum diyarını ele geçirmesi, Emir Erselan’ın doğumu, Mısır sarayına girmesi, İstanbul’u fethetmesi ve babasının tahtını geri alması.

İkinci bölüm: Emir Erselan Petros Şah’ın kızı Ferruh-Likâ’nın resmini görüp âşık olması, onu bulmak için düşman ülkesi Frengistan’a gitmesi.

Üçüncü bölüm: Frengistan’da Petros Şah’ın sarayına dahil olması, Kamer Vezir’in hilesiyle ejderhayı vurup tılsımlar diyarına girmesi.

Dördüncü bölüm: Tılsımlar diyarında Fûlâd-zırh Dev’i öldürerek Melik Şahrüh Peri’nin kızı Menzer Bânu ve Ferruh-likâyı kurtarması.

Beşinci bölüm: Emir Erselan’ın Fazhar ve Sengbâran tılsımlarını kırması ve Reyhâne Câdû’nun tılsımıyla Şîr-i Gûyâ’nın hapsine düşmesi

Altıncı bölüm: Emir Erselan’ın Pir-i Zâhid yardımıyla, Şîr-i Gûyâ’nın hapsinden kurtulması ve onu öldürmesi.

Yedinci bölüm: Reyhane Câdû, Parapas Şah’ın öldürülmesi ve Emir Erselan’ın Rum diyarına (İstanbul’a) dönmesi.

Tebriz sözlü geleneğinde âşık anlatımında Erselannâme’nin yazılı versiyonunda ek olarak Emir Erselan’ın oğlunun maceraları eklenmiştir. Âşık Abdülali Nûrî varyantında sekizinci bölüm bu şekilde artırılmıştır:

Sekizinci bölüm: Emir Erselan’ın oğlu Bedi’ül-Mülk’ün Halep Padişahı’nın kızı Mah-ı Cemâl’in resmini görüp ona âşık olması ve onu bulmak için Halep’in yolunu tutması ve onunla evlenmesi.

Âşık Abdülali Nûrî’nin anlatımındaki Erselannâme’nin bu bölümde âşık yeni bir destana başlar gibi Emir Erselan’ın oğlunun maceralarını anlatmaktadır. Destancılık geleneğinde destan bağlama adını verdiğimiz yeni destan ortaya koymak veya bilinen bir destanın devamına bölümler eklemek Âşık Yedullah’ın Şikâri Destanı’nda da görmekteyiz. Şikâri Destanı’nda Şikâri on sekiz yıl Serheng-i Şâmi’nin hapsinde kaldığında oğlu Cihângir onun görevini üstlenerek İslâmiyeti yaymaya başlar.

Âşık Abdülali Nûrî, Erselannâme’ye eklediği bölüm ile destanın yeni varyantını ortaya koymuştur. Bu varyantta Emir Erselan’ın oğlu Bedi’ül-Mülk, resmini görüp âşık olduğu kız için Halep’e yola koyulur. Yolunda karşılaştığı kişilerden Halep’in yolunu bu sözlerle sorar:

*Canım kızlar gözüm kızlar,
Hələb’ə hayannan gedər?
Sizə sözüm budur kızlar,
Hələb’ə hayannan gedər?*

*Kızlar mənə düzün diyin,
Mah Cəmal sözün diyin,
Onun birdə üzün deyin,
Hələb 'ə hayannan gedər?*¹⁷

Âşık Abdülali 1978 yılında anlattığı Erselannâme'nin bu varyantının devamında Bedi'ül-Mülk'ün, Halep şehrinin güzelliğini öven sözleri şöyle dizmektedir:

*Nə gözəl bəzənib nə bə-səfasan,
Bâğ ü bostan bida çəmən ârâsan,
Saḥliyihsan minnər hûri likâsan,
Çoḥ gözəlsən yohdi misâlin sənin.*

*Hələb Şəhri həkikət 'aləmində,
Bərabərin yohdi rüye zəmində,
Hamı müntəzirdi dövr ü bərimdə,
Görsünnər bədr-i Cəmal'ım səni.*¹⁸

Destanın sonunda Bedi'ül-Mülk, Mâh-i Cemâl'ı birçok zorluklardan sonra elde ederek Rum diyarına götürür.

Erselannâme'nin Tebriz yazılı nüshasının metni içinde, Farsça Erselannâmede olduğu gibi Farsça şiirler görmekteyiz. Bu eserin en eski basımının tarihi belli olmamakla birlikte Firdevsi ve Fahr-e Azer yayınevlerinden yayımlandığı bilinmektedir. İran'da Türkçe kitapların yasak olduğu dönemlerde basımevi ve basım tarihi kaydedilmeyen az sayıda kitaplar halkın elinde bulunurdu. Bu kitap İran'da Azerbaycan Türkçesinin yasak olduğu dönemlerde az sayıda basılan kitaplar arasında yer almaktaydı.

Bu eser, diğer Türkçe kitaplar gibi 1946 yılında Milli Hükümetin düşürülmesiyle yasaklanmıştır. Bu eserler diğer Türkçe kitaplar gibi toplanıp yakılmıştır.¹⁹ Dr. Cavad Heyet'in belirttiği gibi bu olay İran Türkleri için bir kültürel soy kırım olarak değerlendirilmelidir.²⁰ Emir

17 Nabi, Kobotarian, *Tebriz Âşıklık Geleneğinde Destan Söyleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2015, 420.

18 A.g.e. 422.

19 1945-1946 Azerbaycan Milli Hükümeti döneminde Azerbaycan Türkçesi resmileştiği dönemde birçok Türkçe kitap basılmıştır. 26 Azer 1325 (18 Aralık 1946) Milli Hükümetin düşürülmesinden sonra Tebriz'de tüm Türkçe kitaplar toplanıp ve yakılmıştır.

20 25.09.2008 yılında Ankarada görüşmemizde kaydedilmiştir.

Erselan destanı İran Azerbaycan'ı sahasında bilinen meşhur destan olmasının yanı sıra halkın arasında kitabın sihirli ve tılsımlı olduğu yönde söylentiler de bulunmaktadır.²¹

امیر ارسلان ترمکی

و

ملکه فرخ لقا

حق چاپ و تکثیر داری محفوظ و مخصوص است به

کتابشروشی فردوسی ایران
تهران بازار شهید کرخانه

چاپخانه محمدی علمیه

Resim 6: Tebriz’de Firdevsî yayınevinden basılan Erselannâme.
(Emir Erselan-ı Türkî ve Meleke-yi Farruh Likâ)

3. Sözlü Gelenekte Erselannâmeler

Erselannâme nakkal ve kıssahanlar vasıtasıyla kahvehane, kervansaray ve halkın toplandığı diğer yerlerde anlatılmaktaydı.²² Nakkallar duvara astığı destan resimleriyle anlatısını güçlendirir. Son dönemde hayat tarzının değişmesiyle nakkallık unutulmaya yüz tutmuş olsa da bu sanatı yaşatan kişiler vardır.²³

21 Bu kitap hakkında bazı olumsuz rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayete göre destan tılsımlı olduğu için kitabı okuyup bitirenler kötü olaylarla karşılaşmış. Bu nedenle bu kitap az bulunur ve bulunan az sayıda kitabın da tılsımını etkisiz kılmak için sayfaları yırtılmıştır. (KK. 6, KK.7). İran’da Karadağ bölgesinde bu kitap hakkında benzer rivayet bu şekilde anlatılmaktadır: “Emir Erselan kitabını okuyup bitiren herkesin başına bir uğursuzluk gelmektedir, bu kitabı okuyup bitiren kişi her zaman zarara uğrar (KK.4) (KK7)”. Bölgede diğer aşıklarla görüştüğümüzde bu bilgiyi teyid eder nitelikte malumatlara rastladık.

22 Dr. Muhammed Sedik, 2014 yılında görüşmemizde kaydedilmiştir.

23 Nakkalık sanatı İran kültür mirası olarak 27 Kasım 2011 yılında UNESCO’nun altıncı oturumunda Somut Olmayan Kültürel Mirası listesine dahil edilmiştir. Kaynak: fa.wikipedia.org/wiki/ایرانی_نقالی Erişim 05.Mayıs 2020.

Resim 7: İran’da bir nakkal duvara astığı resimle destan anlatırken²⁴.

Sözlü gelenekteki Erselannâmeler son yirmi-otuz yıla kadar nakkal ve âşıkların anlatılarında görülmekteydi. “Emir Erselan Dastanı”, “Emir Erselan-ı Rûmî Dastanı”, “Dastan-ı Emir Erselan” adlarıyla bilinen Erselannâmeler’in son zamanlarda sözlü gelenekte yalnız âşıkların anlatılarında görülmektedir.

Destanın en kapsamlı sözlü varyantı 1978-1979 yılında Tebriz-Karadağ âşık muhiti âşıklarından Âşık Abdulali Nûrî (1939-2003) anlatımıyla kasetler üzerine kaydedilmiştir.²⁵ Bu destan motif ve olay örgüsü bakımından zengin destanlardan biridir.²⁶ Destanda birçok arkaik sözcük ve arkaik kalıp tespit edilmiştir. Bu arkaik kalıplardan olan (*ölürem ay budun*) / (*sevirem ay budun*) destanın (12/0:29), (12/2:40)²⁷ kısmında bulunmaktadır.

Yazılı Erselannâmeler ile sözlü Erselannâmeler arasında en önemli fark sözlü Erselannâmeler’in âşıklar tarafından anlatılarda hece vezninde şiirlerle süslenmesidir. Âşık, anlatımını eklediği koşma, üstadnâme ve nasihatnâme gibi âşık tarzı şiirlerle zenginleştirir. Ayrıca destanın kimi yerlerini geliştirerek kendi şiirler ile süzler. Bu nedenle Türk sözlü geleneğinde bulunan Erselannâmelerde Türkçe şiirler daha geniş yer tuttuğunu görmekteyiz.

Âşık Abdulali anlattığı sözlü Erselannâme’de Melikşâh’ın eşi Melek Menzer’in keniz elbiseleriyle saraydan çıkması bu şekilde anlatılmaktadır:

24 Kaynak: fa.wikipedia.org/wiki/ Erişim 25.Mayıs.2020.

25 Sözlü gelenekten derlenen 20 saat ses kaydı olan bu destan aynı zamanda birçok arkaik sözcük içermektedir. Destanın ses kayıtlarının tümünü TURUZ sitesinin folklor bölümünde bulunmaktadır: <https://turuz.com/search?q=nabi+kobotarian> Erişim 10 Nisan 2018.
[https://turuz.com/storage/Folklore/2013/153-\(01\)_-Azashiq_-Amir_Arsalan_-Ashiq_Abdilali_Nuri_-_IXX_-Toplayan_-Nabi_Kobotarian_Tebriz-Turuz_2013.mp3](https://turuz.com/storage/Folklore/2013/153-(01)_-Azashiq_-Amir_Arsalan_-Ashiq_Abdilali_Nuri_-_IXX_-Toplayan_-Nabi_Kobotarian_Tebriz-Turuz_2013.mp3) Erişim 10 Nisan 2018.

26 Destan hakkında daha fazla bilgi için bakınız: Nabi, Kobotarian Tebriz Âşıklık Geleneğinde Destan Söyleme. (Yayımlanmamış doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, 2015). Adana.

27 [https://turuz.com/storage/Folklore/2013/153-\(12\)_-Azashiq_-Amir_Arsalan_-Ashiq_Abdilali_Nuri_-_IXX_-Toplayan_-Nabi_Kobotarian_Tebriz-Turuz_2013.MP3](https://turuz.com/storage/Folklore/2013/153-(12)_-Azashiq_-Amir_Arsalan_-Ashiq_Abdilali_Nuri_-_IXX_-Toplayan_-Nabi_Kobotarian_Tebriz-Turuz_2013.MP3) Erişim 10 Nisan 2018.

*Kızlar mənim bu gün yaman günündür,
Düşman əlində necə kalım mən?
Tez gətirin mənə kəniz libasın,
Kənizlər içində pinhan olum mən.*

*Dağıldı başımnan cāh û cəlalım,
Artıbdı məlalım çaşıb həyalım,
Dahı bizə rəhm eləməz bu zalım,
Gedim bəri biyabanda kalım mən.*

*Deyin Mələk Mənzər düşdü dəryaya,
Sənəm deyın alın məni araya,
Baş götürüm kaçım çöləhraya,
Düşmanın əlindən hılas olum mən.²⁸*

Tebriz-Karadağ destancı âşıklar kendilerine özgü kelime kadroları ve anlatım özellikleriyle İran âşıklarından mütemayizler. Emir Erselan Destanı'nın en kapsamlı şekli, bu muhitin âşıkları tarafından anlatılmıştır. ²⁹ Âşık Abdülali Nûri'nin anlatımındaki Erselannâme bu sahada en kapsamlı Erselannâmedir. Âşık kendi yaptığı ekleme şiirlerle kalmayıp destanın sonuna eklediği bölümle destanın devamını getirmiştir.

Âşıklar anlatımlarına üstadnâme adlandırılan manzum parçalar ile başlar. Âşık üstadı veya çok değer verdiği bir aşığın şiirini destandan önce okur. Bazı âşıklar iki ve bazı âşıklar üç üstadnâme okudukları da görülmektedir. ³⁰ Âşık Abdülali Nûri, Âşık Hüseyin Cavan mektebini devam ettiren âşıklardan biri olarak destana onun üstatname şiirleriyle başlayarak büyük âşığa minnettarlığını bildirmektedir.

*Təbriz bir anadır sən də oğulsan,
El bilir ürəhdən ona bağlısan,
Səttar Hən küçəli sinə dağlısan,
Odur ki ağarıb başın Karadağ.*

(Âşık Hüseyin Cavan / Emir Erselan-ı Rûmî Destanı üstatnamesinden)

28 Nabi, Kobotarian, *Tebriz Âşıklık Geleneğinde Destan Söyleme*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2015), s. 377.

29 Erselannâme söyleyen Tebriz-Karadağ muhiti âşıkları: Âşık Yedullah, Âşık Hesən İskenderi (1946-), Âşık Hüseyin (1969-), Âşık Veli (1930-), Âşık Resul (1934 - 2016) Âşık Abdülali Nûri (1939-2003) ve Âşık Ali Kerimi olarak bilinmektedir. Bu âşıklardan Âşık Yedullah, Âşık Hesən İskenderi geçirdiği hastalıklar ve yaş ilerlemesinden dolayı artık destan söylememekteler. Âşık Veli Erselannânin bazı bölümlerini hatırlamadığını belirtmiştir. Âşık Hüseyin bu destanın bir bölümünü bilmektedir ve onu kitap haline getirmiştir. Destanın tümü Âşık Abdülali anlatımıyla derlenmiştir.

30 Nabi, Kobotarian, *Tebriz Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı* (Adana: Karahan yayınları, 2013), 88.

Âşık Abdulali Nûr bu üstatnamesiyle bir taraftan üstadı Âşık Hüseyin Cavan'ı diğer taraftan yurdu Karadağ'ı yüceltmektedir.

Âşık Abdülali Nûri'nin anlatımındaki Erselannâme'ye eklenen şiirlerin biri de Emir Erselan'ın dağlara seslendiği bölümdür. Türk kültüründe dağ ve tabiat kültürünün önemi Âşık Abdülali Nûri'nin bu şiirinde görmektediriz:

*Səhərin sübhüdü bulah başında,
Dolanıb gəlmişəm başına dağlar,
Gəlib gedənnəri mənə bəyan et,
Desən nələr gəlib daşına dağlar.*

*Lələli nərgisli çiçəhlerin var,
Sənə baxan edir sənə iftihar,
Səndədir gözəllər səndədir ilgar.
Gül çiçəh tahlılıb döşünə dağlar.*

*Emir Erselan'ı sahladın mehman,
Kəmə Vəzir ola hak ilə yeksan,
İmdadın kəsməsin sənən yaradan,
Dünyalar mat kalıb işinə dağlar.³¹*

Erselannâme söyleyen âşıklar ile görüşmemizde destanın birçok şiirinin kendileri tarafından eklediğini bildirmişler (KK1)³², (KK2).³³ Âşıklar bir taraftan destana bölümler ekleyerek diğer taraftan destana şiirler ekleyerek destanın zenginleşmesini ve genişlemesini sağlamışlar. Her âşık kendine özgü eklediği şiirler ve anlatım tarzı ile destanın yeni varyantını dinleyicilerin gözleri önünde canlandırır.

Âşık anlatılarındaki Erselan-nâme'nin bir diğer özelliği Erselan ile Farruh-Lika'nın hekâyetinin ön plana çıkmasıdır. Bu bölümde ağırlık âşıkların kendi ekledikleri şiirlere verilmektedir. Böylelikle sözlü gelenekteki anlatılan Erselannâme yazılı nüshalardan daha uzun olduğu, duygusal bölümlere daha çok yer verildiği tespit edilmiştir.

Emir Erselan ile Ferruh Lika arasında konuşma âşık tarafından bu şekilde nazme çekilmiştir.

Farruh-likə, Erselan'a dedi:
*Öz əlinlə məni saldın bəlayə,
Dur get qalma Erselan'ım bu yerdə,
Burda qalsan ömrün gedər fənayə,
Dur get qalma Erselanım bu yerdə.*

31 Nabi, Kobotarian, *Tebriz Âşıklık Geleneğinde Destan Söyleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2015, 377.

32 KK: Âşık Hesən Gaffari, (vefat etmiştir), (09-10.04.1997) tarihlerinde görüşmelerimiz.

33 KK: Âşık Ali Kerimi, yaş: 55, Tebriz, (22.05.2019) ve diğer görüşmeler.

*Sözümə baxmadın uydun əgyara,
İndi pamazsan dərdinə çara,
Gəmə Vəzir gəlsə düşərsən tora,
Dur get galma Ersəlanım bu yerdə.*

*Mah Lika isdəmir səni hər görə,
Kəmə Vəzir gəlsə salacax girə,
Görhürəm sehrinən səni öldürə,
Dur get kalma Ersəlanım bu yerdə.*
(Emir Ersəlan-ı Rûmî Destanı/ Âşık Abdulali Nûri)

Ersəlan, Farruḡ-likə'ya dedi:
*Nə kədər bu kılış vardı əlimdə,
Kən tökərəm nazlı yarım getməyəm,
Sədəkədir canım getsə yolunda,
Sənsən mənim dövlət varım getməyəm.*

*Günahkaram yarım salma nəzərdən,
Yolunda keçərəm can ilə sərdən,
İntikam almamış Kəmə Vəzir'dən,
Yəkin eylə vəfadarım getməyəm.*

*Ersəlanam baş əymərəm xana mən,
Əşkinnən düşmüşəm şirin cana mən,
Boyamasam düşmənimə kana mən,
İnan burdan ay niğarım getməyəm.*

(Emir Ersəlan-ı Rûmî Destanı / Âşık Abdulali Nûri)

Âşık Abdulali Nûri'nin anlatımındaki Ersəlan-nâme şiirinin örneklerinde görüldüğü gibi âşık hece vezninde kendi şiirlerini destanın uygun bölümünə eklemiştir.

Âşıkların anlatımında sözlü Ersəlan-nâme'nin yazılı Ersəlan-nâmelerde bulunan Farsça şiirlərə yer verilmediğini belirtmemiz gereken bir husustur.

Tebriz âşıkları son dönemlerde kendi şiirlerini ve söylediği destanları kitap haline getirmektədirlər. Sözlü Ersəlan-nâmələr'in yazıya aktarma örneklerinden biri âşık Hüseyn'in kendi söylediği destanı yazıya aktarmasıdır. Âşık Hüseyn Sâ'î, Emir Ersəlan Rûmî Destanı'nı 1385/2006 yılında kitap haline getirmiştir. Bu kitapta Emir Ersəlan Destanı'nın bir bölümü yer almaktadır. Kitabın diğer bölümlərində Zâl ve Rûdâbe Destanı ve Âşık Ali ve Esmer Hanım destanına yer verilmiştir.

Resim 8: Âşık Abdulalî Nûrî'nin 1971 yılında Tebriz televizyonunda bir görüntüsü³⁴

Resim 9: Tebriz’de Azerbaycan Türkçesinde basılan eski bir Erselannâme

34 Resim, Tebriz televizyonu arşiv filminden elde edilmiştir. <https://www.aparat.com/v/uFn8g> Erişim 02 Ocak 2020.

4. İran'da Farsça Erselannâmeler

İran'da Türk anlatı ürünlerinin Farsçanın yazılı edebiyatına dahil olan örneklerinden biri Erselannâmelerdir.³⁵ Sözlü gelenekten Farsça'ya aktarılan Erselannâmelerin birkaç el yazması ve taşbasım nüshası bulunmaktadır.³⁶ Fars edebiyatında Erselannâme'nin kaynağı Kaçar Padişahı Nasireddin Şah'ın kıssasını Mîrzâ Muhammed Nakib'ül-Memâlik olarak belirtilmektedir.³⁷

İran sözlü kültüründe kıssahanlık ve nakkalık sanatında Erselannâme anlatma geleneği, son yıllara kadar yaşadığı bilinmektedir. Bu sanatların zayıflamasıyla birlikte Erselannâme söyleme geleneği de zayıflamıştır. Erselannâmeler İran kültüründe derin izler bırakan bir eser olarak kıssahanlık, nakkalık ve tiyatro gibi çeşitli dallarda görülmüştür. Dahası bu eser film senaryosu şeklini alarak 1955 ve 1973 yıllarında İran sinemasına da taşınmıştır.³⁸

Daha önce de belirttiğimiz gibi Fars edebiyatında bu eserin adı “امیر ارسلان نامدار” Emir Erselan-ı Nâmdâr” veya “کتاب مستطاب امیر ارسلان نامدار” Kitab-ı Müstaûb Emir Erselan-ı Nâmdâr” olarak geçmektedir. İçerik olarak Türk Erselannâmelerle aynı konu ve maceraların olduğu eserde, kimi yerler farklılık gösterse de destanın ana çizgileri aynıdır. Farsça bulunan el yazma ve taşbasım Erselannâme metinlerinde Azerbaycan Türkçesinin söz dizimi, anlatım kalıpları ve diğer öğelerinin Farsçaya dâhil edildiğini görmekteyiz. Farsça'ya aktarılan Erselannâmelerde bazı motiflere yer verilmediği tespit edilmiştir. Bu Erselannâmelerde kiliseleri camiye çevirmek motifi görülmemektedir. Ancak Nakib'ül-Memelik'in söylemi olarak bilinen versiyonda bu motif bulunmaktadır. Nakib'ül-Memâlik anlatımı olan Emir Erselan-ı Nâmdâr destanı 22 bölümden teşkil etmektedir.

- 1) Fasl-ı evvel - Sefer-i ẖace N'ümân سفر خواجه نعمان فصل اول – تولد امیر ارسلان
- 2) Fasl-ı duvvum - Tavallod-i Amir Arslan فصل دوم – تولد امیر ارسلان
- 3) Fasl-ı sevvum - Elçi-yi firengi فصل سوم – ایلچی فرنگی
- 4) Fasl-ı Cahârum - Tashîr-i Rûm, koşten-i Sam-ı Firengi فصل چهارم – تشخیص روم کشتن سام
- 5) Fasl-ı pencum - Be sûy-i Freng فصل پنجم – به سوی فرنگ
- 6) Fasl-ı şeşom - Ha'ce Tâvûs ve Ha'ce Kâvûs فصل ششم – خواجه طاووس و خواجه کاووس
- 7) Fasl-ı heftom - Neyreng-i Xamer vezir فصل هفتم – نیرنگ قمر وزیر
- 8) Fasl-ı heştom - Dîdâr-ı bâ maşûk ve koşten-i rakîb فصل هشتم – دیدار با معشوق و کشتن رقیب

35 Azerbaycan masalllarından “Melik Mehemmed Nağlı” da bu dönemde Nasireddin Şah'ın kıssasını olan Mîrzâ Muhammed Nakib'ül-Memalik anlatımıyla Farsçaya çevirilerek bu edebiyatına dâhil edilmiştir.

36 Bugüne dek İran Kütüphanelerinde bir el yazma ve üç taş basım Erselannâme tespit edilmiştir.

37 Bu rivayete göre Nasireddin Şah'ın nakkalı olan Nakib'ül-Memelik her gece Nasireddin Şah'a destan anlatmış. Şah'ın kızı Fahr'ü-ddevle perde arkasından bu anlatıları duyarak yazıya aktarmış. Erselannâme bu anlatıların yazıya aktarılmasıyla ortaya çıkmıştır (KK.6).

38 İran sinema tarihinde Erselannâme eserinden iki farklı senaryo hazırlanarak “Amir Arslan Nâmdâr” adında iki yapıım bulunmaktadır. Birincisi (1334/1955) Şâpûr Yâsemi yönetmenliğinde Erselan-ı Nâmdâr: <https://www.youtube.com/watch?v=WSm2FDUzZsE&t=707s> Erişim 02 Ocak 2020 ve diğeri (1352/1973) İran'ın ünlü aktörü Ferdin'in başrolünde oynadığı Erselan-ı Nâmdâr filmlerdir. <https://www.youtube.com/watch?v=jhVgcHGOz2o> Erişim 02 Ocak 2020 .

- 9) Fasl-ı nohom - Almas hân-ı dârûge الماس خان داروغة
- 10) Fasl-ı dehom - Dâm-ı ferib دام فریب
- 11) Fasl-ı yazdehum - Sergerdânî ve âvaregi و آوارگی سرگردانی
- 12) Fasl-ı devazdehum - kal'ay-ı Sengbârân ve Fûlâd-zirh و قلعه سنگباران و فولادزره
- 13) Fasl-ı sizdehum - Pâre-dûz-i şehri l'al پاره دوز شهر لعل
- 14) Fasl-ı çahardehum - Qatl-i Fûlâd-zirh قتل فولادزره
- 15) Fasl-ı panizdehum - Koşte şodan-ı Kâmer vezir ve farâr-i Fûlâd-zirh فصل پانزدهم - کشته شدن قمر وزیر و فرار فولادزره
- 16) Fasl-ı şanzudehum - Qal'ay-ı Sengbârân ve katl-i mâder-i Fûlâd-zirh فصل شانزدهم - قلعه سنگباران و قتل مادر فولادزره
- 17) Fasl-ı hefdehum - Tılsım-i Bâg-ı Ezher طلسم باغ ازهر
- 18) Fasl-ı hicdehum - İlhâk Dîv فصل هیجدهم - الحاق دیو
- 19) Fasl-ı nuzdehum - Şîr-i Gûyâ شیر گویا
- 20) Fasl-ı bistom- Reyhâne Câdû ve halifehayeş فصل بیستم - ریحانه جادو و خلیفه هایش
- 21) Fasl-ı bistoyekom - Bazgeşt یکم - بازگشت
- 22) Fasl-ı bistodovvum - Kâmyâbî ve fermân-revâyi فصل بیست و دوم - کامیابی و فرمان روایی

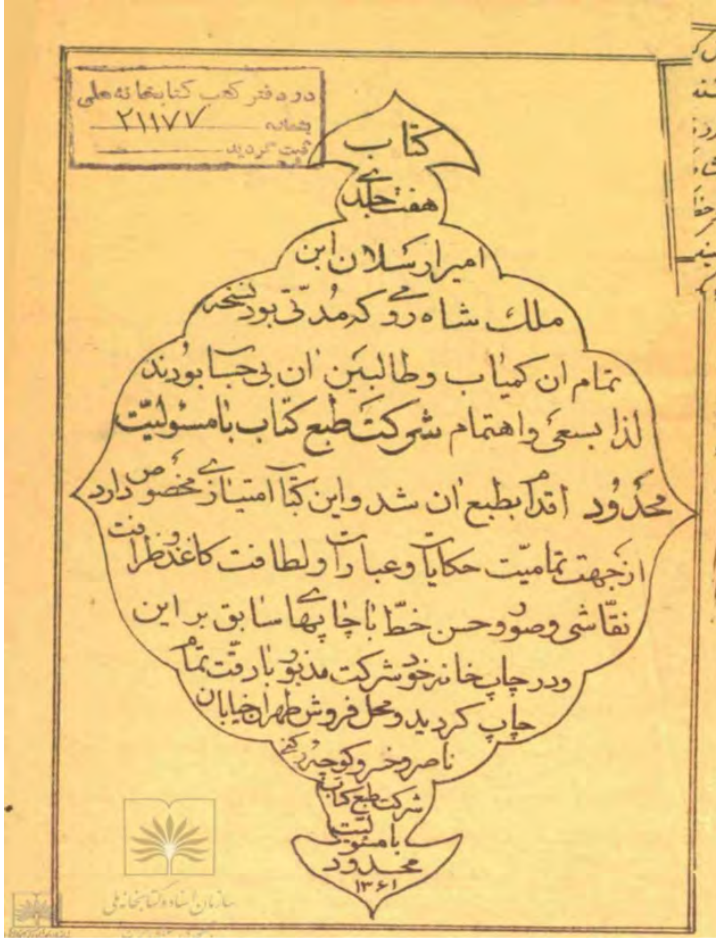

Resim 10: 1955 yılında İran'da Şâpûr Yâsemi yönetmenliğinde çekilen Emir Erselan-ı Nâmâdâr filminden bir kare³⁹ (Emir Erselan'ın resminin Freng kalesinde asıldığı sahne)

39 Kaynak: <https://www.youtube.com/watch?v=WSm2FDUzZsE&t=707s> Erişim: 10 Ocak 2020.

4.1. İran Kütüphanelerinde Bulunan Erselannâmeler

4.1.1. İran Milli Kütüphanesi Birinci Nüsha: Erselannâme'nin yedi ciltlik⁴⁰ tek kitap içinde toplananmış hali İran Milli Kütüphanesinde 21177 numaralı taşbasım eserler arasında bulunmaktadır.⁴¹ “*Kitab-ı Külliyyat-ı Heft Cildi Emir Erselan İb-i Rûmî*” Müellifi Nakib’ül-Memalik olarak belirtilen eser üzerinde 1361 tarihi bulunmaktadır. 293 sayfadan oluşan bu eser musavver olup 44 resim içermektedir. Yedi ana bölümden oluşan eserin bölümler içinde alt başlıklara ayrılması ve yazılarının kadraj içinde olması nedeniyle Erselannâme'nin İstanbul nüshasına benzerliği vardır.

Resim 11: İran Milli Kütüphanesinde bulunan Erselannâme'nin birinci nüshasının kapağı

40 Bu eserde yedi cilt erselannâme bu sayfalar arasında verilmektedir: Birinci cilt: sayfa 2-57, ikinci cilt: sayfa 58-149, üçüncü cilt: sayfa 150-165, dördüncü cilt: sayfa 166-199, beşinci cilt: 200-221, altıncı cilt: sayfa 222-263 ve yedinci cilt: sayfa 264-291.

41 <http://dl.nlai.ir/UI/0feb8894-3b87-4811-aaab-bf1939c3981b/LRRView.aspx?History=true> Erişim: 2 Ocak 2020.

4.1.2 İran Milli Kütüphanesi 2. Nüshası: İran Milli Kütüphanesinde bulunan bir diğer Erselannâme 258939 numaralı, “حکایت شیرین عبارت شاهزاده صاحبقران خسرو گیتی نشان فرزند ارجمند”⁴² Hekâyet-e Şîrîn-e İbâret-e Şâhzâde Sahib-Krân Husro-e Gîtî-neşân Farzand-e Ercomend-e Melek Şâh-e Rûmî Erselan Emir bin Melikşâh-e Rûmî” adını taşımaktadır. 562 sayfalık bir hacimli eserdir. Musavver taşbasım şeklinde olan bu eserde 30 resim bulunmaktadır. Nakib’ül-Memâlik’in anlatımından yazılan eserde tarih olarak (1322 ق) belirtilmiştir.⁴²

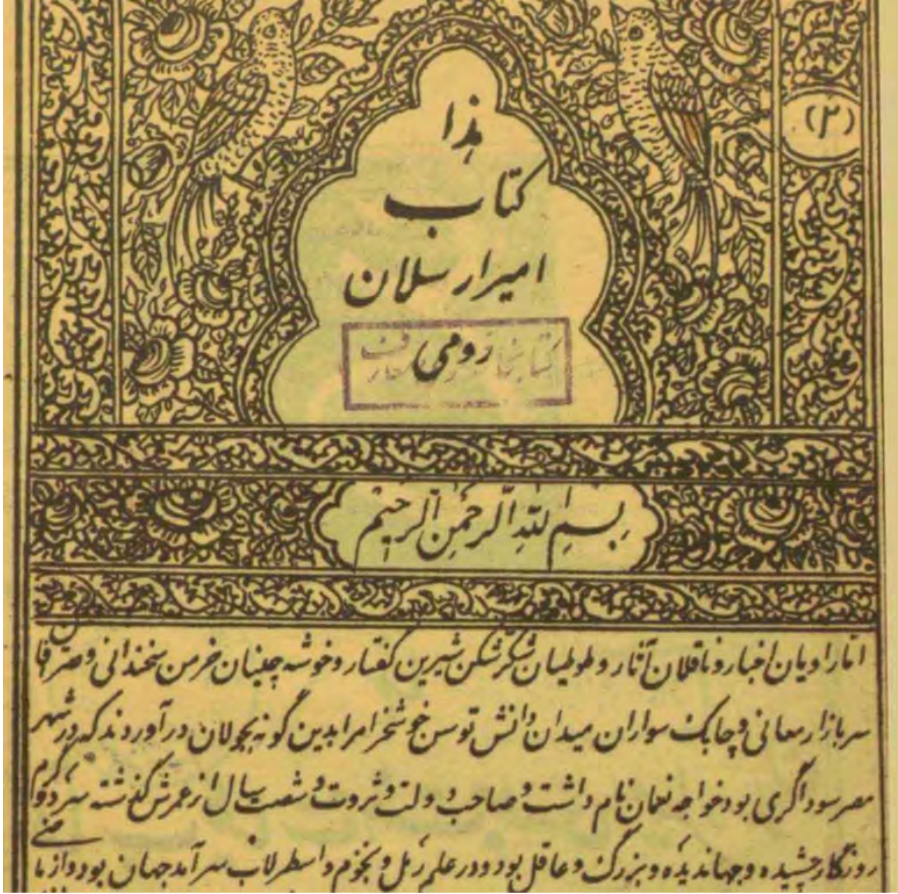

Resim 12: İran Milli Kütüphanesinde bulunan Erselannâme'nin ikinci nüshasının kapağı

5.1.3. İran Milli Kütüphanesi 3. Nüshası: İran Milli Kütüphanesinde bulunan 3. Erselannâme 2937 numarada *امیر ارسلان ابن ملکشاه رومی* *Külliyât-e Heft Cildi Emir Erselan İbn-i Melikşâh-e Rûmî* adını taşımaktadır. Musavver taşbasım olan bu Erselannâme

42 <http://dl.nlai.ir/UI/25be59c7516c4813b5d10cf9dc2fb4a5/LRRView.aspx?History=true%E2%80%8E> Erişim: 10 Ocak 2020. Bu eserin özellikleri bu şekilde belirtilmiştir: مهمور به مهر بیضی و به سجج : مقوائی، روکش تیماج قهوه. Mukavâyî, rû-keş tîmâc kahveyî. ای : Mehmu'r be mohr-e beyzî ve be sec'; mukavâyî, rû-keş tîmâc kahveyî.

1353 tarihini taşımaktadır.⁴³ 342 sayfadan oluşan ve 25 resim içeren bu eser içinde yedi cilt bulunmaktadır.⁴⁴ Bu eserin içindeki ciltler kendi içinde bölümlere de ayrılmaktadır. Erselannâme'nin bu eserin yazarı ضياء الكتاب Ziya'ül-Küttab olarak belirtilmiştir. Bu eserin 43. ve 44. sayfaları okunmamaktadır.

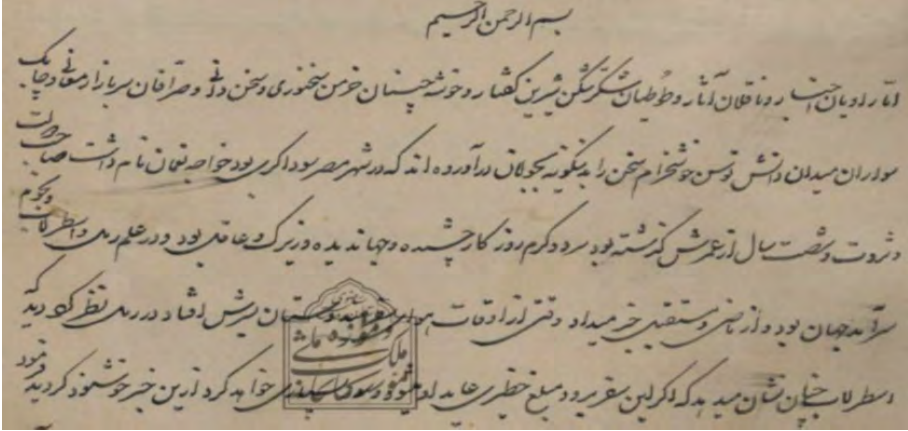

Resim 13: İran Milli Kütüphanesinde bulunan Erselannâme'nin üçüncü nüshasının kapağı

43 <http://dl.nlai.ir/UI/738de364-4b0c-4c2f-9a06-a47ce947c0ea/LRRView.aspx?History=true> Erişim: 10 Ocak 2020. Bu eserin kâtibi olarak: به ضياء الكتاب ملقب به خوانساری بیدهند آقا سیدمحمد ولد سیدعباس کاتب belirtilmiştir.

44 Bu eserin bölümleri sayfalarına göre bu şekildedir: Birinci cilt: 1-54, ikinci cilt 55- 104 üçüncü cilt: 105-154, dördüncü cilt: 155-204, beşinci cilt: 205-255, altıncı cilt: 256-304, yedinci cilt: 305-342 sayfaları arasında ciltlere ayrılmıştır.

4.1.4. İran’ın Kum kentinde Melik Kütüphanesinde bulunan el yazma Erselannâme eserinin adı *“Dastân-e Emir Erselan Rûmî”* olarak görülmektedir. 1393/04/06421/005 numarada kayıtlı bu eser, nastalîk ve şikeste nastalîk el yazmasıyla yazılmıştır. 418 sayfalık hacimli eserde her sayfada 18 satır bulunmaktadır. Bu el yazma Erselannâme’nin yazım tarihi 14. yy olarak belirtilmiştir.⁴⁵

Resim 14: İran Melik Kütüphanesinde bulunan Erselannâme’nin el yazma nüshasının başlangıç bölümü

Bu Erselannâmelerin yanı sıra içeriğine ulaşamadığımız İran İslâmî Şurâ Meclisi Kütüphanesinde bu eserler bulunmaktadır:

1- “Emir Erselan *امیر ارسلان*” İran İslâmî Şurâ Meclisi Kütüphanesinde nastalîk hat yazısıyla yazılan bir el yazma nüshası 1071241 numarada bulunmaktadır.⁴⁶

2- “Emir Erselan *امیر ارسلان*”: İran İslâmî Şurâ Meclisi Kütüphanesinde bir diğer Erselannâme taşbasım şeklinde 317142 numaralı kayıtlıdır.⁴⁷

Bunların yanında son dönemlerde birkaç kez Erselannâme İran’da basılmıştır.⁴⁸

45 Bu eserin açıklama bölümünde bu bilgiler verilmektedir: Kütüphane sitesinde eserle ilgili bu açıklama yapılmıştır: خط نستعلیق و شکسته نستعلیق سده ۱۴ دارای ۴۱۸ برگ ۱۸ سطری کاغذ فرنگی جلد تیماج قهوه ای ضربی زرکوب مقوای این داستان با کتاب چاپی امیر ارسلان تفاوت دارد

Bu açıklamada eserin Emir Erselan’ın basılı kitaplarından farklı olduğu belirtilmişse de eserin tümüne ulaşamadığımız için nasıl bir farklılık olduğu tespit edilememiştir.

46 https://dlib.ical.ir/faces/search/bibliographic/biblioFullView.jspx?_afPfm=x06betz6q Erişim: 10 Ocak 2020.

47 İran İslâmî Şurâ Meclisi Kütüphanesinde Taşbasım: https://dlib.ical.ir/faces/search/bibliographic/biblioFullView.jspx?_afPfm=x06betz6o Erişim: 10 Ocak 2020.

48 Bu eserlerin Muhammed Ali Nakib’ül-Memalik’in anlatımından alındığı belirtilmektedir.

Resim 15: Behruz Hemidi tarafından basılan Emir Erselan Nâmdâr Kitabının kapağı

Resim 16: Ersellannâme'nin İstanbul nüshasının başlangıç sayfası

Resim 17: Erselannâme'nin İstanbul nüshasının son sayfası

5. Tebriz'de Basılan Erselannâmeler ile İstanbul Nüshasının Karşılaştırılması:

Tebriz'de basılan Erselannâmeler'nin İstanbul nüshasıyla karşılaştırdığımızda metin kısmı içeriği aynı olduğu görülsede basım, yazım kuralları ve muhteva olarak aralarında farklılıklar görülmektedir. İstanbul nüshası ile Tebriz'de basılan Erselannâme arasında tespit edilen başlıca farklar bu şekilde sıralayabiliriz:

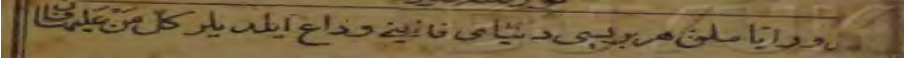
- Nüshalar arasında bariz farklılık; İstanbul nüshasının musavver olmasıdır. İstanbul nüshasında destanın 27 sahnesini gösteren resimler bulunmaktadır. Kimi resimlerin alt veya yan tarafında tasvir ile ilgili bilgi verilmektedir. Tebriz'de basılan Erselannâmelerde resim bulunmamaktadır.

- İstanbul nüshası ve Tebriz nüshası aynı metni içermiş olsa da İstanbul nüshasında sayfa başlarında başlıkların bulunması en bariz farklılıktır. Bu başlıklar Farsça cümlelerle ve ibarelerle verilmektedir. Bu başlıklar destanı bölümlere de ayırmaktadır. Bazı başlıklar tekrarlanmış olsa da destanın kimi sayfaları başlıksız bırakılmıştır. Eserin 3., 225., 226., 227., 228. ve 229. sayfalarında başlık bulunmamaktadır. Destanın toplam başlık sayısı 372 olarak belirlenmiştir. Tebriz'de basılan Erselannâme'de başlık bulunmamaktadır.

- Erselannâme'nin İran'daki Tebriz nüshası ve Farsça nüshalarında mekan ismi olarak "İstanbul" geçmemektedir. İstanbul nüshasında bir başlıkta "İslambul" şeklinde geçtiğini görmekteyiz. (24/b) "*reften-i Emir Erselan be-İslambul*". Bu bölüm Tebriz nüshasında Emir Erselan'ın Mısır'dan Rum'a asker yürütmesi bölümüne denk

gelmektedir. İran kütüphanelerinde bulunan Farsça nüshalarda da aynı durum söz konusudur.

İstanbul nüshası ile Tebriz nüshası birebir aynı olmasının yanı sıra İstanbul nüshasında destanın bitişinde bu ibare görülmektedir:

“ve revâya her birisi dünyâ-yi fânini vedâ’ eylediler küll-i min ‘aleyhâ fânî

Bu ibarenin Farsça nüshalarda ve Tebriz nüshasında bulunmaması dikkat çekicidir.

Sonuç

El yazma ve taşbasımı nüshaları bulunan Erselannâmeler İran ve Anadolu sahasının ortak kültürel değerleri olsalar da üzerinde bilimsel çalışma yapılmamıştır. İran sahasında yazılı örneklerinin yanı sıra sözlü gelenekte Erselannâmelere âşıkların destanlarda karşılaşmamız konuyu daha da önemli kılmaktadır. Fars edebiyatında “Emir Erselan-ı Nâmdâr” adıyla bilinen eserin İran’da Kum ve Tahran kütüphanelerinde el yazma ve taşbasım nüshaları bulunması Türk-Fars kültürel ilişkisinin yeni boyutlarını bize açmaktadır. Arap alfabesiyle Azerbaycan Türkçesinde yazılan Erselannâme’nin İstanbul nüshası en önemli nüshalarından olarak farklı yönleriyle incelenebilir bir eserdir. Bu nüsha İran’da bulunan Azerbaycan Türkçesindeki Erselannâmelerle aynı metni içermesine rağmen bazı farklılıklar tespit edilmektedir. İstanbul nüshasının başlıklara sahip olması ve musavver olması onu Tebriz’de basılan Erselannâmeden mütemayiz kılmaktadır.

Erselannâmelerin nüshalarının karşılaştırılmalarında önemli hususlar ortaya çıkmaktadır. Yazım ve imla kurallarının farklı olduğu nüshalarda, metin içindeki cümlelerde ve şiirlerde farklılıklar görülmektedir. Süslü nesir örneklerden olan Erselannâme metni Azerbaycan Türkçesinin muhavere dili özelliklerini taşıması, dil araştırmaları açısından önemli bir husustur.

İçerik olarak Erselannâme’nin Türkçe ve Farsça nüshalarını karşılaştırdığımızda aynı destanın aynı olmasına rağmen bazı farklılıklar gözükmektedir. Farsça Erselannâmelere yer adları aynı olsa da İstanbul yerine “Konstantineye-ye Rûm” şekli kullanımı dikkati çekmektedir. Buna karşın İstanbul nüshasında “İslambul” şeklini görmekteyiz.

Erselannâmeler, Azerbaycan sözlü geleneği ve Fars kültürünün ortak kültürel değerleri olarak İran kültüründe önemli izler bırakmıştır. İran’da bu destan nakkal ve medahların anlatımının yanı sıra tiyatro ve sinema sahasında eserlere kaynaklık etmesi görülmektedir.

Emir Erselan alp-kahraman tipi olarak babası Melikşah-ı Rûmî’nin tahtını [İstanbul’u] düşmanlardan geri almayı başarır. Aynı zamanda geleneksel Türk kültüründe gördüğümüz âşık tipi olarak da resmini gördüğü kıızı bulmak için düşman ülkesine gitmektedir. Bu yönüyle hikâye kahramanı hem epik ve hem sevgili tipinin özelliklerini yerine getirmektedir. Bu nedenden dolayı aşk-kahramanlık karışık destanlar arasında yer verilmektedir. Emir Erselan Destanında düşmanlara mücadelenin yanı sıra yerleşik hayat tarzında insanlar arasındaki ilişkiler de konu edilmiştir. Böylelikle kahramanlık destan geleneğinden kahramanlık-aşk destanlarına geçiş

merhalesini destanda görmekteyiz. Dolayısıyla destan göçebe hayattan yerleşik hayata geçiş destanlar arasında yer almaktadır.

Erselannâme'nin İstanbul nüshasında Azerbaycan Türkçesinin gramer özelliklerinin yanı sıra sözlü geleneğine özgü kalıp sözcüklerini de kullandığını görmekteyiz. Bu tespitten yola çıkarak destanın Türk sözlü geleneğinden Farsça yazıya aktarılması veya yazılı bir destandan Türk sözlü geleneğine aktarıldığı tahmin edilmektedir. Farsça kaynaklarda bu eserin Kaçar hanedanlığı döneminde kıssahanlar tarafından anlatıldığı ve yazıya aktarıldığı belirtilmiştir.

İstanbul ve Tebriz'de bulunan Türkçe Erselannâmeler söz varlığı yönünden oldukça zengin eserler olarak karşımızdadır. Farsça, Arapça sözcük ve terkiplerin yanı sıra eserde Azerbaycan Türkçesi ve eski Anadolu Türkçesinin özelliği taşıyan sözcükler bulunmaktadır. Bununla birlikte Eski Türkçe döneminde görülen gıl/gil emir kipide fillerle karşılaşmaktayız.

İstanbul nüshasının ilk iki sayfasının bulunmaması, eserin nerede basıldığını belirsiz kılsa da eserin sonunda Hakikat Kütüphanesinde 1331/1912 yılında basıldığı belirtilmektedir.

Erselannâme'nin sözlü varyantı 1978-1979 yılları arasında kayda alınan kültürel açıdan oldukça önem arz etmektedir. Bu anlatıda Erselannâme'nin en kapsamlı sözlü varyantı Âşık Abdulali Nufî'den kayda alınmıştır. Kayıtlar dijital formata aktarılmış ve üzerinde bilimsel çalışma imkânı yaratılmıştır. Yaklaşık 20 saatten oluşan sözlü anlatımlı Erselannâme birçok arkaik sözcük ve eski Türkçenin söz kalıpları bulunmaktadır.

Tebriz'de basılan Azerbaycan Türkçesinde yazılı Erselannâmelerde Türkçe nazım kısmının az yer aldığı görülmektedir. Yine destanın Farsça versiyonunda kahramanın ruh halini belirten ve konuya uygun Farsça beyitler bulunmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar/References

- Erselanname, (818.993603 ARS 1346) numaralı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, Elyazma.
- Kobotarian, Nabi. *Tebriz Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Adana: Karahan.Yayınları, 2013.
- Kobotarian, Nabi. *İran Azerbaycanı Âşık Destanları I, Şikâri Destanı*, Ankara: TDK Yayınları. 2013.
- Kobotarian, Nabi. *Tebriz Âşıklık Geleneğinde Destan Söyleme*, (Yayımlanmamış Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, 2015), 910 sayfa.
- <http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/yordambt/yordam.php?undefined> Aralanname, Erişim 01 Ocak 2020.

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران کلیات هفت جلدی امیر ارسلان ابن رومی چاپ سنگی قیبالممالک، محمد علی، قرن ۱۳
<http://dl.nlai.ir/UI/Search/BasicSearch.aspx?PageNo=1> Erişim 22 Ocak 2020.

(داستان امیر ارسلان رومی قاجاریه صفر ۱۱۹۳ قمری (قرن ۱۲) - ۱۵ شعبان ۱۳۴۲ قمری (قرن ۱۴)

<http://malekmuseum.org/artifact/1393.04.06421%2F005/رومی+ارسلان+امیر+داستان+فارسی+تاریخی> Erişim 22 Ocak 2020.

حکایت شیرین عبارت شاهزاده صاحبقران خسرو گیتی نشان فرزند ارجمند ملک شاه رومی ارسلان [چاپ سنگی] ; امیر ارسلان ; امیر ارسلان بن ملکشاه رومی ; شیرویه ; امیر ارسلان رومی

<http://dl.nlai.ir/UI/0feb88943b874811aaabf1939c3981b/LRRView.aspx?History=true> Erişim 10 Ocak 2020.

کلیات هفت جلدی امیر ارسلان ابن ملکشاه رومی کاتب سیدعباس ولد سیدمحمد آقا سیدصالحی ببدهند خوانساری ملقب به ضیاءالکتاب تاریخ
<http://dl.nlai.ir/UI/738de364-4b0c-4c2f-9a06-a47ce947c0ea/Catalogue.aspx?History=true> انتشار : ۱۳۵۳
 Erişim 5 Mayıs 2020.

https://dlib.ical.ir/faces/search/bibliographic/biblioFullView.jspx?_afPfm=x06betz6o Erişim 10 Ocak 2020.

https://dlib.ical.ir/faces/search/bibliographic/biblioFullView.jspx?_afPfm=x06betz6q Erişim 5 Mayıs 2020.

[https://turuz.com/storage/Folklore/2013/153-\(01\)-_Azashiq_-_Amir_Arsalan_-_Ashiq_Abdilali_Nuri_-_IXX_-_Toplayan_-_Nabi_Kobotarian_Tebriz-Turuz_2013.mp3](https://turuz.com/storage/Folklore/2013/153-(01)-_Azashiq_-_Amir_Arsalan_-_Ashiq_Abdilali_Nuri_-_IXX_-_Toplayan_-_Nabi_Kobotarian_Tebriz-Turuz_2013.mp3) Erişim 22 Ocak 2020.

[https://turuz.com/storage/Folklore/2013/153-\(02\)-_Azashiq_-_Amir_Arsalan_-_Ashiq_Abdilali_Nuri_-_IXX_-_Toplayan_-_Nabi_Kobotarian_Tebriz-Turuz_2013.mp3](https://turuz.com/storage/Folklore/2013/153-(02)-_Azashiq_-_Amir_Arsalan_-_Ashiq_Abdilali_Nuri_-_IXX_-_Toplayan_-_Nabi_Kobotarian_Tebriz-Turuz_2013.mp3) Erişim 5 Mayıs 2020.

www.fa.wikipedia.org/wiki/ملکمشید Erişim 22 Ocak 2020.

fa.wikipedia.org/wiki/نقالی_ایرانی Erişim 5 Mayıs 2020.

Sözlü Kaynaklar

KK.1: Âşık Hesen Gaffari, (vefat etmiştir), (09-10.04.1997) tarihlerinde görüşmelerimiz.

KK. 2: Âşık Selcuk Şehbazi, yaş: 65, Tahran, (22.05.2019) ve diğer görüşmeler.

KK. 3: Âşık Hesen İskenderi, yaş: 77, Tebriz, (28.03.2018) ve diğer görüşmeler.

KK. 4: Âşık Yedullah Eyvazpur, yaş 81, Tebriz/İlhıçı (11.05.2007) ve diğer görüşmeler.

KK. 5: Dr. Cavad Heyet (vefat etmiştir), 25.09.2008 yılında görüşmemizde.

KK.6: Dr. Mohammed Sedik, yaş: 75, Tahran (2014, 2015,2019 ve diğer görüşmeler.

KK.7: Âşık Ali Kerimi, yaş: 55, Tebriz, (22.05.2019) ve diğer görüşmeler.

